

KVALITA ŽIVOTA ÚPLNÝCH A NEÚPLNÝCH RODIN

Bc. Jana Chrápavá

Diplomová práce

2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana Chrápavá**
Osobní číslo: **H138191**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Kvalita života úplných a neúplných rodin**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na rodinu a poruchy rodiny;
- na základní sociálně-ekonomické problémy, se kterými se rodiny potýkají;
- na systém podpory a aktivity k podpoře rodin v České republice;
- na komparaci kvality života úplných a neúplných rodin.

Součástí práce bude empirické šetření formou případové studie na základě spisů opatrovníckého oddělení Městského soudu v Brně (v souladu se zákonem na ochranu osobních dat).

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MÁCHOVÁ, J. Duševní hygiena rodinného života. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1974.

MOŽNÝ, I. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008.

SINGLY, F. Sociologie současné rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 1999.

ŠTASTNÁ, A. Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009.

VAĐUROVÁ, H. a P. MÚHLPACHR. Kvalita života: teoretická a metodologická východiska. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005.

UNKOVÁ, L. Sociální situace neúplné rodiny: výsledky empirického výzkumu sociální situace neúplné rodiny rozvedené ženy s dětmi do 15let. Praha: Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1975.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Geraldína Palovčíková, CSc.

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálková, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miroslav Jázl, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byla jsem seznámena s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užit své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen pokudsi-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke smíjivním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

16.3.2015

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

Jana Chrástková

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na téma kvalita života úplných a neúplných rodin. Kvalita života současných rodin je v dnešní době velmi frekventované téma. Teoretická část práce je zaměřena na současnou rodinu, na její formy, proměny a na poruchy rodiny. Vymezuje pojem kvalita života, zabývá se psychologickým a sociologickým přístupem ke kvalitě života. Sleduje problémy, se kterými se současné rodiny potýkají a jaké jsou jejich dopady na rodinu. Popisuje systém podpory a aktivity k podpoře rodin v ČR. Praktická část obsahuje empirický výzkum za použití kvalitativní metody. Závěr praktické části shrnuje výsledky provedeného výzkumu, navrhuje možnosti pro zlepšení kvality života současných rodin a přináší doporučení pro působnost sociální pedagogiky v této oblasti.

Klíčová slova: Kvalita života a socioekonomický status. Rodina, neúplná rodina, sociodemografické faktory, životní krize, chudoba, sociální izolace.

ABSTRACT

The subject of the Diploma Thesis is the quality of life of complete and single-parent families. The topics quality of life and contemporary family are presently a very frequent subject. The theoretical part of the present work was focused to contemporary family, its forms and transformations and to family malfunctions. The term 'quality of life' is specified and psychological and sociological approaches to the quality of life are pursued. The problems of contemporary families are followed with the aim to clarify their impacts on family operation. The system of assistance and activities for family support in the Czech Republic are described. The practical part of the Diploma Thesis includes an empirical exploration using a qualitative approach. The results of the research are summarized with the aim to suggest opportunity for improvement of life quality of contemporary families. Some recommendations for social pedagogy competency in this field are outlined.

Keywords: Life quality and socioeconomic status. Family, single-parent family, socio-demographic factors, life crisis, poverty, social isolation.

Mé velké poděkování patří paní profesorce PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc. za vedení mé práce, za užitečné rady a pomoc při vypracování diplomové práce a bezproblémovou komunikaci.

Děkuji také svému zaměstnavateli, že mi umožnil využít informace ze soudních spisů pro moji diplomovou práci.

Motto:

„Jsem přesvědčen, že rodina je lidskému rodu dána – pokud bude lidstvo existovat jako biologický druh, potud bude existovat rodina. To je zakódováno v samých biologických základech našeho lidství – aby lidé přežili, museli si pomáhat, rozdělit své role do určitých funkcí, jež by umožňovaly násobit jejich sílu a možnost ochrany potomků. Rodiny se při tom osvědčily jako uspořádání nejpraktičtější. Jistě, může mít různé podoby. Nejsem dogmatik a netrvám na té jediné, kterou známe jako evropský model. Domnívám se však, že takto uspořádaná nukleární rodina je pro všechny své členy nejvýhodnější – vzájemně si ji nejvíce užijí. Dokazují to i zkušenosti z rodinného poradenství – lidé hledají v rodině sebenaplnění a sebezpřekročení. Jedině zakotvený člověk může totiž podnikat dobrodružné výpravy do světa poznání a přání. Ten, komu tato jistota chybí, často nenalezne ani sám sebe.“

psycholog Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SOUČASNÁ RODINA.....	11
1.1 FORMY RODINY	12
1.2 PROMĚNY RODINY	14
1.3 ASPEKTY VYVOLÁVAJÍCÍ PORUCHY RODINY	17
2 KVALITA ŽIVOTA.....	20
2.1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ POJMU KVALITA ŽIVOTA	20
2.2 PSYCHOLOGICKÝ A SOCIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE KVALITĚ ŽIVOTA	23
2.3 DIMENZE KVALITY ŽIVOTA.....	24
3 PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINY A JEJICH DOPADY NA RODINU.....	27
3.1 SOCIÁLNÍ PROBLÉMY	28
3.2 EKONOMICKÉ PROBLÉMY	29
3.3 DOPADY SOCIÁLNĚ-EKONOMICKÝCH PROBLÉMŮ NA SOUČASNOU RODINU.....	30
4 AKTIVITY SMĚŘUJÍCÍ K PODPOŘE A ZLEPŠENÍ KVALITY ŽIVOTA SOUČASNÝCH RODIN.....	33
4.1 STRUKTURA SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE	37
4.2 FUNGOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO SYSTÉMU V ČESKÉ REPUBLICE	39
4.3 POLE PŮSOBNOSTI PRO PRÁCI SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	40
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
5 CÍL VÝZKUMU A FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	43
5.1 METODY VÝZKUMU A CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	43
5.2 KVALITA ŽIVOTA ÚPLNÝCH A NEÚPLNÝCH RODIN V ČÍSLECH	45
5.3 PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	62
6 ZÁVĚRY VÝZKUMU A DISKUZE	68
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	81
SEZNAM TABULEK.....	82

ÚVOD

Postmoderní doba se projevuje ve všech aspektech lidského života a také se dotýká současné rodiny. Snižuje se stabilita a odolnost rodiny, narůstá rozvodů, rozvíjí se soužití mimo manželství. Přibývá počet dvoukariérních manželství a odsouvání rodičovství na pozdější věk. Absence jednoho nebo obou příjmu rodičů má velký vliv na kvalitu života rodiny. I přesto všechno zůstává rodina stále nejvýznamnějším opěrným bodem a institucí socializace člověka. (de Singly, 1999). Domnívám se, že v současné době naše společnost nevyčerpala všechny možnosti pro zkvalitnění života sociálně slabých rodin k tomu, aby zamezila jejich sociální exkluzi. Naopak dochází k soustavnému omezování sociálních dávek a zpříšňování podmínek pro jejich přidělování. Stále více se rozevírají nůžky mezi chudými a bohatými. Mezi ohrožené skupiny obyvatel patří také ženy samoživitelky, neúplné rodiny a rodiny s více dětmi.

Z tohoto důvodu jsem téma diplomové práce zvolila „Kvalita života úplných a neúplných rodin“ a zaměřila ji na komparaci osudů a životních podmínek těchto rodin. Každá rodina má svoji vlastní životní historii, kterou předurčují subjektivní i objektivní okolnosti, které mají různou míru vlivu. I v mém zaměstnání u Městského soudu v Brně mám možnost poznávat lidi, kteří po rozpadu rodiny řeší problémy, jako jsou placení respektive neplacení výživného, vztahů mezi rodiči navzájem a také vztahy mezi rodiči a dětmi.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část se skládá ze čtyř kapitol. První kapitola pojednává o současné rodině, jejich formách a proměnách. Druhá kapitola definuje pojem kvalita života a jeho teoretické vymezení. Třetí kapitola mapuje problémy současné rodiny a jejich dopad na rodinu. Čtvrtá kapitola věnuje pozornost přístupu, aktivitám a systému podpory současné rodiny ze strany státu.

Praktická část obsahuje komparativní výzkum ve vybraných rodinách, analýzu životních podmínek těchto rodin formou případové studie a studiem materiálů. Následuje shrnutí výsledků provedeného výzkumu.

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat životní dráhy a osudy vybraných rodin a pomocí komparace zjistit, zda existují rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin. Parciálním cílem je zaměřit se, které faktory způsobují případné rozdíly v kvalitě života těchto rodin, jaké mají dopady na kvalitu jejich života, jak ovlivňují jejich životní hodnoty,

postoje, zájmy, trávení volného času. Zjistit, zda systém podpory a aktivity k podpoře rodin v České republice dostatečně řeší problémy současné rodiny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÁ RODINA

Společenské změny po roce 1989 přinesly nové společenské problémy a nová sociální rizika jako nezaměstnanost, chudoba, sociální vyloučení, což se dotklo i rodiny. Část rodin se cítila společenským zvratem osvobozena, část oloupena, výrazná většina pak především znejistěna. Prohlubují se ekonomické rozdíly mezi rodinami, dochází ke změnám modelu fungování mnoha manželství. Ve společnosti je vysoký výskyt domácností, v jejichž čele je žena. Zvyšuje se počet dětí narozeným mimo manželství. (Šťastná, 2009).

„Během našeho století se rodina stává čím dál tím více prostorem, ve kterém si jednotlivci chrání svou individualitu a zároveň se stává „pomocným nástrojem státu“, který kontroluje, podporuje a reguluje vztahy mezi členy rodiny. Tvář rodiny, způsoby jejího fungování, podoby rodinné intimity se mění. Některé opěrné pilíře rodinného života však již více než století zůstávají. Současná rodina má své dějiny. Vyčleňovala se postupně jako „soukromý prostor“, v němž členové rodiny měli čím dál tím větší zájem být pohromadě, sdílet určitou intimitu a stali se citlivější na kvalitu vzájemných vztahů. Postupné oddělování veřejného a soukromého prostoru se rozšiřuje ruku v ruce s rostoucím významem citů v regulování vnitrorodinných vztahů.“ (de Singly, 1999, s. 7, 9, 10). Dále uvádí: Současná rodina je více závislá na státu, má větší nezávislost na okruhu příbuzných a je větší nezávislost manželů na rodině. Snižuje se stabilita manželství. Přibývá soužití mimo manželství. Mareš, Potočný (2003, s. 194) říkají *„rodina patří k preferovaným hodnotám, ale alternativní formy soužití jsou stále více přijímány jako (téměř) rovnocenné.“* Tuček a kol. (2003, s. 50) konstatují *„pevnou součástí demografického obrazu české populace se již stala existence neúplných rodin.“* Dle Dudové (2008) je nestabilita manželského života pravděpodobně nezbytnou daní za svobodu.

Laca (2014, s. 32, 33, 139), o dnešní generaci a jejich požadavcích na partnera říká: *„Musí si rozumět v sexuální, citové a intelektuální oblasti, tak i v otázkách týkajících se výchovy dětí, v oblasti financí a prací v domácnosti. A navíc, každý začíná požadovat – vedle své role v rodině – prostor pro vlastní zájmy“.* A dále pokračuje *„Rodina, ale i rodinné prostředí procházejí mnohými kvantitativními i kvalitativními změnami. Žijeme v době, ve které se snažíme o globální propojování, o informační propojení, dosahujeme nevídané pokroky z hlediska vědy a výzkumu. A přitom zapomínáme, za jakou cenu to všechno děláme, zapomínáme na základní buňku společnosti, tedy rodinu. V souvislosti se společenským vývojem, díky neustálým změnám, zrychlujícímu se tempu života se rodina*

v poslední době stává křehčí a mnohokrát potřebuje více podpory jako kdykoliv předtím. Vytvoření příznivého rodinného prostředí, schopnost realizovat kvalitní rodinný život je jedna z nejtěžších úloh člověka. Nejvhodnější podmínky pro celkový rozvoj dítěte má úplná rodina. Každá funkce matky a otce jsou nezastupitelné, přičemž vzájemný vztah rodičů formuje dynamiku rodinného života. Rodiče pro dítě vystupují jako autorita, jsou pro něho ztělesněním přirozené ochrany a zároveň jsou mu vzorem a modelem chování.“ Keller (2009, s. 61) konstatuje „život v moderní společnosti s jejím trhem práce a s jejím typem rodiny s sebou přináší zcela nová rizika, jež lidem v tradičních společnostech nehrozila. Tato rizika mají sociální povahu, to znamená, že jsou produkována přímo společenskými mechanismy a hrozí do jisté míry všem členům společnosti bez ohledu na to, jak opatrně a předvídavě se kdo z nich snaží chovat. Sociální rizika představují události, které výrazně snižují schopnost jednotlivců zajistit si vlastními silami svoji sociální nezávislost.“ K tématu rodina Kraus (2008, s. 84) uvádí „Téměř ve všech rodinách ubývá chvil, kdy se celá rodina schází pohromadě za účelem sdělit si navzájem své zážitky, radosti i starosti a hledat cesty vzájemné pomoci a spolupráce.“

V reprodukci sociálních nerovností je význam rodiny zásadní. (Fučík, 2013). Lidský, kulturní nebo sociální kapitál vzniká primárně v rodině nebo v takovém prostředí, které stabilní a plnou rodinu co nejvěrněji imituje. Přání „mít dobrou rodinu s dětmi“ zaujímá podle mnoha výzkumů jednu z nejvyšších příček na hierarchii osobních hodnot. (Plaňava, Pilát, 2002). Auguste Comte považuje rodinu za spojovací most mezi jedincem a společností, poukazuje na základní úlohu rodiny ve společnosti. Ikdyž společenský vývoj podléhá neustálým změnám, uvedená definice zůstává v platnosti do dnešní doby (Laca a kol., 2014).

1.1 Formy rodiny

„Základem většiny kultur je nukleární rodina jako svazek muže a ženy. Nukleární rodina je i součástí kultury, hodnot, tradic, etiky.“ (Laca a kol., 2014, s. 20).

„Tradiční slogan, že rodina je základem společnosti, má v každé společnosti jiný význam. Ve všech známých společnostech je rodina hlavním činitelem socializace čili tvorby společnosti z nedospělých jedinců. K tomu se druží další funkce.“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 11). Jak dále oba uvádí, v současné době je možné rodinu označit jako instituci „skořápkovou“ (Giddens), „rizikovou“ (Beck), „nestabilní a křehkou“ (de Singly). Stále častější jsou případy jedinců žijících sami (tzv. singles), přechodnou formu tvoří LATs

(living apart together) tj. osoby, kteří se svými protějšky nežijí v jedné domácnosti, spojuje je jen někdy a jen pro něco. Dospělí partneři mohou být opačného i stejného pohlaví. Dále uvádí, že v současné době souběžně existují různé formy rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi.

Možný (2008, s. 164) konstatuje „*Dochází k výraznému prosazování nesezdaného soužití na úkor tradičního manželství.*“

Formy uspořádání rodiny rozlišujeme:

- *základní (nukleární) rodina*, je tvořena mužem, ženou a jejich dětmi,
- *rozšířená rodina (čistá x smíšená)*, zahrnuje širší příbuzenstvo – prarodiče, tety, strýce, bratrance, sestřenice apod.,
- *neúplná rodina* je tvořena jedním z rodičů s nezletilým dítětem nebo dětmi a s různými způsoby jejího vzniku: svobodné matky (úplná rodina nevznikne), vdovy a rozvedené ženy s dětmi (úplná rodina zanikne). Jedná se o rodiny samoživitelů.

Úplná rodina je stále v největší míře typ rodiny, kde se odehrává reprodukce lidského rodu a zajišťuje existenci lidské společnosti. Probíhá v ní sociální předávání kultury, hodnot, vzdělání, životního stylu, sociálních kontaktů, majetku. Jde o předávání z generace starší (rodičů, případně prarodičů) na generaci mladší (děti). Rodina je sférou sociální rovnosti. Z pohledu genderu je rovnost muže a ženy v rodině při připuštění případné rovnosti v jiných oblastech jejich života fikcí, sociálním mýtem. (Maříková, 2000).¹

De Singly (1999) uvádí, že typ nukleární rodiny existoval vždycky, ovšem tato rodina neplnila vždy stejné funkce. Vztahy mezi pohlavími a generacemi se neregulovaly stejným způsobem. Nukleární rodiny v našem století nejsou totéž jako takzvané prosté domácnosti v 16. a 17. století. V české sociologické a psychologické literatuře se nejčastěji hovoří o nukleární rodině.

¹ „Význam gender odkazuje k rozdílům mezi mužem a ženou, resp. mezi muži a ženami, anebo také mezi mužským a ženským.“ (Maříková, 2000, s. 11, 12).

„Všechny tyto výrazy označují rodinnou skupinu žijící ve společné domácnosti a složenou z rodičů a jejich dětí.“ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 940 - 943).

Tabulka 1 Domácnosti podle počtu vyživovaných dětí (%).

Počet dětí	1	2	3
Úplné rodiny čisté	57,5	81,4	78,5
Úplné rodiny smíšené	19,9	8,6	10,3
Neúplné rodiny čisté, z toho:	15,2	7,9	8,8
Svobodný rodič	4,0	1,3	2,3
Rozvedený rodič	8,4	5,3	4,6
Neúplné rodiny smíšené	6,7	2,1	8,5
Nerodinné domácnosti	0,7	0,1	0

Zdroj: <http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029272A>. (vlastní zpracování).

1.2 Proměny rodiny

„V předmoderní Evropě byla většina manželství uzavírána nikoliv na základě vzájemné sexuální přitažlivosti, ale ekonomických okolností. Mezi chudými byl sňatek prostředkem organizace zemědělské práce, ženy v aristokratické vrstvě byly dostatečně osvobozeny od požadavku reprodukce a rutinní práce, aby mohly uskutečňovat své sexuální prožitky. To, ale samozřejmě nebylo prakticky nikdy spojeno s manželstvím.“ (Gidens, 1993, s. 38-39). „V moderní společnosti sice partnerská volba nepodléhá přímému působení rodiny, nicméně výzkumy ukazují, že socializace v rodině a následný „vkus“ jsou pro výběr „toho pravého“ partnera srovnatelně spolehlivým nástrojem jako přímé ovlivnění volby.“ (Fučík, 2013, s. 20).

Plaňava, Pilát (2002, s. 94, 97, 159) uvádí „tradiční role ženy je vychovatelka a hospodyňka, tradiční role muže je tvůrce společnosti a živitel rodiny. Moderní společnost však počítá se ženou jako s pracovní silou, stejně tak rostoucí materiální nároky dnešní rodiny vyžadují zaměstnání obou manželů mimo domov. Druhá polovina 20. století je charakterizována zvyšující se vzdělaností a kvalifikací žen, které usilují o seberealizaci mimo rodinu. Péče o rodinu a výchova dětí je však nadále nejčastěji spojena se ženou. Dříve byly mužské a ženské role jasně vymezeny, děti k nim byly odmalička vedeny. Muži a ženy neuvažovali o životě v dimenzích spokojenost nebo nespokojenost, ale brali život

takový, jaký byl, plnili role a povinnosti s nimi spojené zcela samozřejmě. Zvláště pro ženu znamenalo dítě donedávna základ jejího sociálního statusu a hlavní osu její identity.“

Při vysoké pravděpodobnosti a snadnosti rozvodu přestává být manželství jistotou a ztrácí se důvod k jeho uzavření. Dochází ke změnám v povaze manželské lásky a párových vztahů. Jednou z proměn rodiny je soužití ve společné domácnosti bez uzavření sňatku, přestože není uznáno v občanském právu. V podstatě je uznáváno díky zákonům o sociální ochraně, o bydlení, případně judikaturou. Termín „neúplná rodina“ zahrnuje svobodné matky, vdovy i rozvedené ženy s dětmi „biologické rodiny nezahrnující manželský pár“ i „rodiny v čele s ženou bez partnera.“ (Možný, 2002).

Dudová (2008, s. 13) konstatuje „*dnešní otcové nenaplní dostatečně svoji úlohu, zejména v případech nemanželských narození a partnerských rozchodů a děti vystavené otcovské nepřítomnosti se nemohou vyvíjet stejně zdárně jako ostatní.*“

Plaňava, Pilát (2002, s. 136) definují „sociodemografické změny, kterými česká rodina v poslední dekádě 20. století prošla:

- snížená míra sňatečnosti,
- výrazný nárůst počtu tzv. „faktických manželství“,
- postupný růst průměrného věku vstupu do manželství,
- nárůst počtu uniparentálních rodin,²
- snižování počtu členů domácnosti, nárůst počtu domácností pouze s jedním členem,
- snížená porodnost i potratovost,
- nárůst počtu bezdětných soužití (z nouze i z volby).

² uni - první část složených slov mající význam jeden, jednotný, parentální – rodičovský (http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=uni&typ_hledani=prefix)

Současné trendy:

- prohlubování ekonomických rozdílů jak mezi rodinami navzájem, tak v rámci jedné rodiny,
- životní styl určovaný ekonomickou úrovní rodiny, včetně výběru aktivit, přátel, prostředí,
- úbytek společně tráveného času rodiny (cca o 12 hod/týden),
- nároky na mediační činnost poraden v souvislosti s novelou zákona o rodině (konsensuální rozvody, společná či střídavá péče o děti, manželské a předmanželské smlouvy apod).“

A dále pokračují: Muži jsou v menší míře než ženy zapojeni do péče o děti a o domácnost. V případě rozvodu nebo odluky partnerů, což není zanedbatelné množství rodin, se pak dostávají do pozice toho rodiče, který postupně ztrácí kontakt se svými dětmi. Po rozvodu zůstávají děti ve více než 90 % případů v péči matky. Podíl osamělých otců tvoří na celkovém počtu neúplných rodin pouze 13%. Děti buďto na základě soudního rozhodnutí nebo po vzájemné dohodě partnerů, zůstávají po rozchodu rodičů nejčastěji v péči matek.

„Pro Pierra Bourdieua je rodina „jedno z míst par excellence“, kde se shromažďují všechny druhy kapitálů a kde se předávají dalším generacím (ekonomický, symbolický, kulturní, vzdělanostní, sociální). Kapitálem jsou pro něj jakékoliv ekonomické, kulturní a symbolické zdroje, jež se dají využít v reprodukčních strategiích, které rodina nastupuje ve snaze udržet svoji pozici v sociálním poli a předat ji další generaci. Reprodukční strategie jsou tedy podle Bourdieua vědomé i nevědomé způsoby jednání jedinců či kolektivů za účelem udržení pozice v sociálním prostoru, udržení daných zdrojů a přetrvání mocenských vztahů.“ (Fučík, 2013, s. 17).

Křivohlavý uvádí (2004, s. 175) *„rodina dle Parsona dnes ztratila mnohé z dřívějších funkcí a je dnes definována především emočním potencionálem, který poskytuje svým členům. Dle Giddense je mužská autorita oslabena tím, že do centra se dostává ženský cit.“* Sirovátka, Hora (2008) konstatují, že děti pro rodinu na jedné straně znamenají nenahraditelný emocionální přínos, na druhé straně ale činí dosažení jiných cílů rodičů obtížnější.

Tabulka 2 Složení domácností (%).

Typ domácnosti	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Úplné rodiny	63,0	63,6	64,3	63,9	60,4	60,3
Neúplné rodiny	11,3	11,1	11,1	11,4	11,5	11,0
Nerodinné domácnosti	0,9	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9
Jednotlivci	24,8	24,5	23,5	27,2	27,2	27,8

Zdroj: ([http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292758/\\$File/1600211415.pdf](http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292758/$File/1600211415.pdf) (vlastní zpracování).

Z tabulky č. 2 vyplývá, že se od roku 2008 do roku 2013 nijak zásadně nezměnil poměr úplných, neúplných rodin, nerodinných domácností (nerodinné domácnosti tvoří dvě nebo více osob, příbuzných i nepříbuzných, společně hospodařících, které netvoří rodinnou domácnost a jednotlivců.

1.3 Aspekty vyvolávající poruchy rodiny

Plaňava a Pilát (2002, s. 13, 14) uvádí: „*V životě rodiny mohou nastat situace, kdy vzniklé požadavky převyšují její možnosti a síly vyrovnávat se s nimi a vzniká napětí. Vznikají poruchy rodin až krize. Pokud je rodina odolná, mnohé obtíže zvládne, adaptuje se a upravuje svůj životní styl. Zranitelná rodina reaguje maladaptivně³, krize rodiny se prohlubuje a může vést k jejímu rozpadu.*“ Odolnost rodiny definují „*jde o dynamickou rovnováhu mezi nároky na udržení základních funkcí rodiny i při různých obtížích, stresových situacích či napětích a mezi kapacitou rodiny a jednotlivých členů se s nimi vyrovnávat, vzájemně se podporovat a rozumně komunikovat. Odolnost rodiny není jakýsi setrvalý stav, který by se mohl přirovnat k relativně stálým rysům osobnosti. Je to proměnlivý proces, se kterým se rodiny vyrovnávají jak s rychle se měnícím světem, tak s vlastním vývojem.*“

3

maladaptivní chování - nepřizpůsobivé, sociálně nežádoucí chování

A dále popisují pozitivní rysy, které charakterizují odolnost rodiny:

- pozitivní emoční vztahy, které umožňují poskytovat a přijímat vzájemnou sociální oporu a z ní plynoucí životní jistotu,
- soudržnost a spolupráce všech členů rodiny,
- vzájemný respekt jednotlivých členů rodiny,
- srozumitelná a otevřená komunikace všech členů navzájem,
- proměnlivá dělba rolí, která respektuje zájmy i zralost členů,
- dynamika vztahů, která plyne z postupných změn rolí, ve kterých se projevují vývojové fáze rodiny,
- schopnost, dovednost i ochota členů rodiny řešit a překonávat konflikty i zátěžové situace,
- opora rodiny v širším sociálním zázemí.

V případě, že odolnost rodiny není dostatečná, dochází k selhání a zranitelnosti rodiny. K tomu dodávají: „*Selhání rodiny se projevuje v mentálním, sociálním a mnohdy i zdravotním stavu jednotlivých členů – často výrazněji u dětí. Objevují se potíže při zvládnutí i vyjadřování emocí, nesnáze až poruchy sociálního zrání v celoživotní perspektivě a často i potíže somatické. Riziko selhání rodiny je o to závažnější, že se obvykle přenáší z rodičů na děti i na další generace. Děti, které vyrůstají v rizikových rodinách, se samy často chovají rizikově (častější kouření, drogy, promiskuita, školní selhání aj.) a objevují se též selhání sociální (nižší vzdělání, nezaměstnanost a kriminalita). Odolnost rodiny bývá mnohdy oslabována chronicky působícími obtížemi v životě, jako je chudoba, nezaměstnanost, sociální nejistota, pracovní nespokojenost, špatné bydlení aj. Riziko zranitelnosti rodiny se zvyšuje, pokud chybí opora v okolí či účinná sociální síť, která pomůže řešit obtížnou situaci či starat se o děti. Kritické je právě dlouhodobé působení obtíží, které nemají přiměřená řešení – ať již subjektivně nebo objektivně. Jestliže naděje na zlepšení mizí, dochází k postupné demoralizaci jednotlivých členů i celé rodiny.*“ Dále uvádí, že rizikové mohou být i neočekávané traumatizující události a jejich důsledky. Takovéto události mívají dvojitý důsledek: buďto je rodina zvládne a tím se zvýší její odolnost, anebo zátěž převáží nad adaptačními schopnostmi rodiny a dojde k jejímu selhání. Jen zdánlivě zanedbatelná bývají rizika všednodenních, drobných nesnází. Bylo zjištěno, že závažnost všedních nesnází může být ve svých důsledcích obtížněji

zvládnutelná než sice výrazně negativní, ale jednorázová událost. V provedených výzkumech rodin se prokazuje, že drobná nedorozumění, drobné konflikty či malé nesnáze se při dlouhodobém působení prohlubují. To platí o vztazích mezi partnery, ale ještě výrazněji se to projevuje ve vztazích mezi generacemi, a to nejčastěji v době dospívání dětí. Pokud nejsou drobné obtíže včas a rozumně řešeny, narůstají a ze zdánlivě drobných nedorozumění se stávají zásadní problémy. Platí, že pro pochopení nesnází rodiny je nezbytná důkladná anamnéza jak celé rodiny, tak i jednotlivých členů. Současné rodiny čelí mnohým nečekaným změnám v rodinném stylu a kvalitě života, také změnám životního standardu, který nejvíce sebou přináší narušení vitálních funkcí rodiny. Diskuse společenských věd jsou vedeny o proměnách instituce rodiny, o selhávání některých jejích funkcí, o dalších problémech, které tím vznikají a také o opatřeních, jež by měla rodinu jako sociální instituci podpořit.

Laca a kol. (2014) upozorňují, že nemohou být společnosti lhostejné jakékoliv poruchy v jednotlivých funkcích rodiny a z její strany má vždy být poskytnuta adekvátní pomoc tak, aby se rodina dokázala postavit na vlastní nohy a přiměřenými opatřeními nacházet řešení jejího dalšího zdravého a životaschopného fungování.

2 KVALITA ŽIVOTA

Koncept kvality života se stal v posledních 20-ti letech nedílnou součástí všech vědních oborů (sociologie, psychologie, lékařství, ošetřovatelství a pedagogiky). *„Vzhledem ke svému multidimenzionálnímu, kulturně podmíněnému, dynamickému a značně subjektivnímu charakteru nespočívá kategorie kvality života na jednom teoretickém základu. Rostoucí zájem o zkoumání kvality života se projevil právě snahou o přesné vymezení a identifikaci jednotlivých aspektů a faktorů, které je ovlivňují. Současná úroveň vědeckého poznání nabízí rozličné metody a nástroje měření kvality života. Stejně jako v ostatních vědních oborech musí nástroje měření QOL splňovat kritéria realibility a validity, musí být dostatečně citlivé a jejich výstupy interpretovatelné. Počet nástrojů pro měření QOL setrvale narůstá, neboť se specifikují na jednotlivé oblasti měření.“* (Vaďurová, Mühlpachr, 2005, s. 5, 6).

Kvalita života je s ohledem na svůj multidisciplinární charakter nepochybně blízká i sociální pedagogice. (Mühlpachr a kol., 2005).

2.1 Teoretické vymezení pojmu kvalita života

„Aspekty kvality života jsou: naplnění osobních cílů a pocit štěstí a spokojenosti.“ (Mühlpachr a kol., 2005, s. 30).

Podle Vaďurové, Mühlpachra (2005, s. 7) *„pojem „kvalita života“ poprvé zmínil Pigou v roce 1920 v práci, zabývající se ekonomikou a sociálním zabezpečením. V Evropě se pojem kvalita života objevil v programu Římského klubu. Tato nevládní organizace založená v roce 1968 ve Švýcarsku kritizovala negativní tendence kapitalistické společnosti, odsuzovala zbrojení, vyzývala k potlačení hrozby jaderné války a hledala prostředky a způsoby humanizace světa a člověka. Jednou z hlavních aktivit Římského klubu bylo programové zvyšování a řešení globálních problémů. Některé z názorů Římského klubu mají odezvu i v současné společnosti, např. hledání globálního společenství se změnilo v současný proces globalizace.“*

Sičák (2001, s. 157) uvádí *„termín QOL se původně používal v souvislosti se zhoršujícím životním prostředím.“*

Podle Mühlpachra a kol. (2005, s. 72) *„se jedná o stav vnímání vlastní pozice v životě v kontextu kultury, hodnotového systému se zřetelem na životní cíle, očekávání, standardy a zájmy a indikátory tohoto stavu jsou zdravotní, ekonomické, subjektivně psychické,*

ale také sociálního charakteru (vzdělání, přítomnost sociálně patologických jevů aj.).“
Dále konstatují, že problematika kvality života se dostala do popředí na základě dvou faktorů:

- ekonomický růst a rozvoj vědy a techniky vytváří pro občany možnost bezproblémově uspokojovat primární materiální potřeby,
- zároveň se objevuje dopad tohoto ekonomického růstu, který s sebou nese ohrožení zdraví a lidské existence.

Pojem kvalita života se užívá v souvislosti s určitými důsledky celkového vývoje. (Vaňurová, Mühlpachr, 2005).

„První faktory ovlivňující kvalitu života vymezil W. Forrester: zabezpečení potravinami, financemi, zabezpečující životní standard, stav znečištění životního prostředí, hodnota růstu počtu obyvatel. Toto vymezení upřesnila a rozšířila OSN v roce 1961, kdy přijala 2 faktory a označila je jako „podmínky života“, stav ochrany zdraví, životní prostředí, vzdělání, pracovní podmínky, stav zaměstnanosti, uspokojování potřeb a zásoby, doprava a komunikace, byty a jejich výstavba, odpočinek a zábava, oblékání, sociální jistoty, osobní svoboda.

V roce 1974 Evropská komise OSN systematizovala sociální indikátory do osmi skupin:

- *zdraví,*
- *kvalita pracovního prostředí,*
- *nákup zboží a služeb,*
- *možnosti trávení volného času,*
- *pocit sociální jistoty,*
- *možnosti rozvoje osobnosti,*
- *fyzikální kvalita životního prostředí,*
- *možnost účasti na společenském životě.*“

(Vaňurová, Mühlpachr, r. 2005, s. 8 In: Halečka, 2001, s. 65-81).

Dále oba konstatují, že pojem kvalita života se v současné době stal nedílnou součástí všech vědních oborů. Zejména v lékařství je důležitým ukazatelem při volbě a hodnocení celkové úspěšnosti léčby. Problematikou kvality života se po celém světě zabývají desítky

organizací a institucí. Jsou to například: American Thoracic Society – QOL Group, Australlian Centre on Quality of Life, Behavioral Sciences at Nottingham University a mnoho dalších. Dále pokračuje „*kategorie kvality života nespočívá kvůli svému multidimenzionálnímu, kulturně podmíněnému, dynamickému, značně subjektivnímu charakteru na jednotném teoretickém základu. Spíše bychom mohli tvrdit, že leží na průsečíku mnoha soudobých tendencí a směrů, což má za následek velkou rozmanitost snah ji definičně vymezit.*“ (Vařurová, Mühlpachr, r. 2005, s. 8 In: Dragomirecká, Škoda, 1997, s. 103).

Teoretické vymezení kvality života dle WHO:

„Ústava Světové zdravotnické organizace definuje zdraví jako „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, ne pouze absenci choroby ...“ Z této definice vyplývá, že nástroje pro měření zdraví musí obsahovat nejen ukazatele změn ve frekvenci a vážnosti nemoci, ale také odhad celkové spokojenosti. Tento konstrukt může být hodnocen právě měřením změn v kvalitě života v závislosti na zdravotní péči. Jedná se o nástroje WHOQOL-BREF a WHOQOL-100. WHO definuje kvalitu života jako jedincovu percepci jeho pozice v životě v kontextu své kultury a hodnotového systému a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, normám a obavám. Jedná se o velice široký koncept, multifaktoriálně ovlivněný jedincovým fyzickým zdravím, psychickým stavem, osobním vyznáním, sociálními vztahy a vztahem ke klíčovým oblastem jeho životního prostředí.“

Teoretické vymezení QOL pomocí jiných pojmů:

„Dragomirecká v souladu s WHO upozorňuje na posun v chápání kvality života směrem k dosažení souladu mezi jedincem a okolím, ať už ve smyslu naplnění specifických potřeb, očekávání nebo využití individuálních schopností v interakci s okolím. Např. Bluden vymezuje QOL v rámci čtyř oblastí spokojenosti:

- *fyzická pohoda,*
- *materiální pohoda,*
- *kognitivní pohoda (pocit spokojenosti),*
- *sociální pohoda (sounáležitost ke společnosti).* (Vařurová, Mühlpachr, r. 2005, s. 11, 13).

Kvalita života může být chápána především v souvislosti se spokojeností, s naplněním potřeb anebo fungováním jedince. Dále doplňují „*pro jedince je kvalita života důležitou a diskutovanou hodnotou, která funguje jako zdroj motivace.*“

Z tohoto pohledu je kvalita života vždy subjektivní.“ (Rymeš a kol., 2013, s. 25).

2.2 Psychologický a sociologický přístup ke kvalitě života

„*Objektem zájmu psychologického přístupu je prožívání, myšlení a hodnocení člověka, jeho potřeby a přání, sebehodnocení, seberealizace, sebeaktualizace a negativní indikátory, jako například životní trauma, krize, deprese, poruchy nálad. Dostává-li se jedinci odezvy od blízkého okolí a osob, které jsou pro něj autoritami, roste jeho sebeúcta. Dalšími základními složkami psychologického přístupu ke QOL jsou autonomie (možnost rozhodovat a sebeřízení), autenticita (jedinec je sám sebou - jeho projev a život jsou ve shodě se sebepojetím, hodnotovou orientací člověka) a kompetence člověka (jeho porozumění světu a možnost ovlivňování). Psychologický přístup operuje s termínem „well-being“ neboli spokojenost, pohoda. Subjektivní pohodu lze popsat jako výskyt pozitivních emocí v delším časovém úseku - absenci nepříjemných tělesných pocitů, pozitivní sebehodnocení – mít se rád a mít rád ostatní lidi.*“ (Vařurová, Mühlpachr, r. 2005, s. 29 In: Doležalová, 2003, s. 71).

„*Sociologické hledisko zdůrazňuje úzkou provázanost QOL s životním způsobem, stylem a potřebami.*“ (Vařurová, Mühlpachr, 2005, s. 130).

- Životní úroveň určují reálné příjmy lidí a vyjadřuje především materiální a ekonomické podmínky člověka.
- Životní styl je soubor životních zvyků, obyčejů, vyjadřuje hodnoty a zájmy jedince, skupiny nebo společnosti.
- Potřeby jsou zdrojem lidského chování a klíčem k jeho pochopení.

(Mühlpachr a kol., 2011).

„*Na úrovni života jednotlivce bývá QOL vymezována proti konzumnímu životnímu stylu preferujícím vlastnictví, které samo o sobě (podle kritiků konzumenství) nemůže člověka plně uspokojit a kompenzovat nedostatek či absenci uspokojování jiných potřeb, zejména duchovního charakteru. Zde QOL překračuje rámeček čistě materiálních potřeb, které je možné uspokojit prostřednictvím zboží. Z environmentálního hlediska je kvalita života*

člověka přímo determinována prostředím, v němž žije. Zásadní změnou oproti předchozím desetiletím je upřednostnění duchovních aspektů před konzumní stránkou života v ekonomicky vyspělých zemích. “

Rozsah pojetí kvality života:

„Měření kvality života se neomezuje pouze na jednotlivce. Kvalita života individua je pouze dílčí oblastí. Engel a Bergsma In: Křivohlavý, 2002, s. 163-164, rozlišují tři hierarchicky odlišné sféry:

- *makro-rovina (jde o otázky kvality života velkých společenských celků, boj s terorismem, hladomorem, epidemiemi),*
- *mezo-rovina (jedná o měření QOL v malých sociálních skupinách, např. podniku, škole, nemocnice, sociálního klimatu a vzájemných vztahů mezi lidmi),*
- *personální rovina (ve středu zájmu stojí život jednotlivce (subjektivní hodnocení zdravotního stavu, bolesti, spokojenosti, nadějí, vzhledem k subjektivitě získaných informací do hry vstupují také osobní hodnoty jednotlivce, představy, očekávání, přesvědčení atp., které mohou vnímání QOL značně ovlivnit),*
- *rovina fyzické existence (jedná se o pozorovatelné chování druhých lidí, které je objektivně měřitelné a srovnatelné, např. chůze před a po ortopedické operaci. “*

(Vaďurová, Mühlpachr, r. 2005, s. 15, 130, 557).

Měření kvality života má své neopomenutelné etické aspekty.

2.3 Dimenze kvality života

„Ke konceptu kvality života lze přistupovat ze dvou hledisek, subjektivního a objektivního. Odborníci ve všech oborech se v současné době přiklánějí k subjektivnímu hodnocení QOL jako k zásadnímu a k určujícímu pro život člověka. Subjektivní kvalita života se zabývá jedincovým vnímáním svého postavení ve společnosti, a to v kontextu jeho kultury a jeho hodnotového systému. Velký vliv na subjektivní hodnocení QOL má nálada a emoce. Výsledná spokojenost jedince závisí na jeho osobních cílech, očekáváních a zájmech. Objektivní kvalita života se zabývá materiálním zabezpečením, sociálními podmínky života, sociálním statutem a fyzickým zdravím. Je to souhrn ekonomických, sociálních, zdravotních a environmentálních podmínek, které ovlivňují život člověka. “ (Vaďurová, Mühlpachr, 2005 In: Vymětal, 2001, s. 198 - 199). Dále pokračují: sociální podpora

je jedním z faktorů subjektivního hodnocení kvality života jedince. Zahrnuje emocionální stránku (láska, obliba), materiální pomoc (služby), informace a ocenění (informace pro sebehodnocení).

Jesenský rozděluje činitele kvality života do dvou základních skupin:

- vnitřní činitele – somatické a psychické vybavení, jež je ovlivněno onemocněním, poruchou, defektem či defektivitami. Patří sem všechny aspekty ovlivňující rozvod a integritu osobnosti handicapovaného,
- vnější činitele – jsou to ekologické, společensko - kulturní, výchovně vzdělávací, pracovní, ekonomické a materiálně technické faktory. Obsahově koresponduje s objektivní dimenzí kvality života.

Dimenze lidského života:

- *fyzické zdraví a úroveň samostatnosti* - energie a únava, bolest, odpočinek, mobilita, každodenní život, závislost na lékařské pomoci, schopnost pracovat apod.,
- *psychické zdraví a duchovní stránka* – sebepojetí, negativní a pozitivní pocity, sebehodnocení, myšlení, učení, paměť, koncentrace, víra, spiritualita, vyznání apod.,
- *sociální vztahy* – osobní vztahy, sociální podpora, sexuální aktivita apod.,
- *prostředí* – finanční zdroje, svoboda, bezpečí, dostupnost zdravotnické a sociální péče, domácí prostředí, příležitosti pro získávání nových vědomostí a dovedností, fyzikální prostředí (znečištění, hluk, provoz, klima apod.).

„Životní spokojenost obnáší zhodnocení jedincova života zejména porovnáním dosažených cílů s aspiracemi. Z tohoto pohledu je hodnocení spokojenosti kognitivní proces. Životní spokojenost, morálka a štěstí jsou souhrnnými koncepty, které vnímají život jako celek, ne soubor jednotlivých aspektů.“ (Vaňurová, Mühlpachr, 2005, s. 21, 81, 82). V závěru knihy oba autoři uvádí, že hlavní rozdíl současného chápání kvality života je možné spatřovat v tom, že se upřednostňuje subjektivní pohled před objektivně měřitelnými atributy např. výše příjmu, zdravotní stav, mezilidské vztahy). Stále větší důležitost je přikládána faktorům subjektivním (očekávání, aspirace, rozdíl mezi přáním a realitou, touhy).

Dle Křivohlavného (2004, s. 8) se pozitivní psychologie soustřeďuje na pozitivní, kladné psychologické jevy, jako jsou zdraví, radost, duševní svěžest a síla apod. Pozitivní psychologie chce zdůraznit, že negativní psychologické jevy nejsou jedinými. Že vedle nich existují i jevy jiné - pozitivní (salutogenické - zdraví udržující a posilující). Existují psychologické a sociální potřeby jako např. potřeba zdravého sebevědomí, přátelství, lásky. Cílem pozitivní psychologie je „celková psychická pohoda, „well-being“ - životní pohoda“. A dodává *„navzdory tomu, že existují „vyšší kritéria kvality života“ než jsou ta, která si klade pozitivní psychologie, lze se domnívat, že žít v psychické pohodě má svou cenu.“* S jeho názorem se plně ztotožňuji.

3 PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINY A JEJICH DOPADY NA RODINU

Po druhé světové válce chápala sociologie rodinné vztahy jako podružnou záležitost, kterou je maskována podstata, a to sociální nerovnosti podmínek rodinného života. U rozvodu manželství se mnohem častěji zabývala jeho ekonomickými důsledky než jevy, jako jsou vytrácení lásky, rostoucí nespokojenost partnerů v manželství. Existují však i jiné teoretické problémy jako jsou sociální skutečnosti, ospravedlňování chování, hodnotové systémy. Toto chování objektivizujeme z „vnějších“ aspektů, neboť je daleko jednodušší nahlížet na věc z vnějšku. Jiná je rodina fungující kolem majetku než rodina, která staví do popředí vztahy mezi osobami. Dysfunkce citových vztahů v páru nevytváří příliš pozitivní podmínky pro socializaci jejich dětí. Minulost se promítne do těla člověka v podobě určitých chorob (bolesti hlavy, rukou, alergie, deprese). Po rozvodu rodičů dochází k reorganizaci rodiny (de Singly, 1999).

„Neúplnou rodinu postihují závažné psychosociální důsledky rozvodu. Skutečná příčina vzniku neúplné rodiny /příčina rozvodu a způsob řešení konfliktů/ může být častějším zdrojem problémů a potíží, než sám fakt, že rodina je neúplná.“ (Junková a kol., r. 1995, s. 151).

Krise rodiny znamená přechodný stav vnitřní nerovnováhy způsobený kritickými událostmi nebo takovými životními událostmi, které vyžadují zásadní změny a řešení. Krize může vygenerovat v katastrofu nebo vyústit v nějaké řešení a zanechat určité následky. Rodinnou krizi definuje *„nejstručnější definici rodinné krize najdeme ve Slovníku psychologie rodiny a rodinné terapie. Krize je „událost vně nebo uvnitř rodiny, která naruší obvyklé způsoby interakcí a tudíž vyžaduje změnu rodinného prostředí.“* (Špatenková a kol., 2004, s. 173).

Tabulka 3 Rozvody v roce 2013 podle délky trvání manželství.

Celkem	Trvání manželství (roky)					
	Méně než 1	1 rok	2 – 4 roky	5 – 9 let	10 – 14 let	15 a více let
27.895	218	888	3.780	6.108	4.702	12.221

Zdroj: http://vdb.czso.cz/vdbvoútabparam.jspcislotab=DEMO0170PU_KR&&kapitola_id=19&voa=tabulka. (vlastní zpracování).

Z tabulky č. 3 vyplývá, že se nejvíce rozvádějí manželé ve Středočeském kraji a nejčastěji se rozvádí manželství trvající 15 a více let.

3.1 Sociální problémy

„Odolnost rodiny bývá mnohdy oslabována chroniky působícími obtížemi v životě, jako je chudoba, nezaměstnanost, sociální nejistota, pracovní nespokojenost, špatné bydlení aj. Riziko zranitelnosti rodiny se zvyšuje, pokud chybí opora v okolí či účinná sociální síť, která pomůže řešit obtížnou situace či starat se o děti. Kritické je právě dlouhodobé působení obtíží, které nemají přiměřená řešení - ať již subjektivně nebo objektivně. Jestliže naděje na zlepšení mizí, dochází k postupné demoralizaci jednotlivých členů i celé rodiny.“ (Pilát, Plaňava, 2002, s. 14). Keller (2009) uvádí, že prudce narůstá podíl matek samoživitelek, které řeší problém, jak sloužit mateřství se zaměstnáním.

Neúplné rodiny jsou uváděny jako jedním z důvodů ztížení životních podmínek pro optimální rozvoj osobnosti dítěte. U neúplných rodin dochází ke kvalitativní změně v rodinném životě. U žen bez partnera se ukazuje možnost větších potíží v péči o děti. V rodině chybí „mužská ruka“, je zde absence modelu mužského chování (zejména pro dospívající chlapce), kteří nemají možnost napodobovat chování otce. Dochází k ohrožení výchovného prostředí, které souvisí s porozvodovou situací v rodině a s nedořešenými vztahy mezi bývalými manžely). Osamělé matky nemají pro sebe žádný volný čas. Množství volného času je závislé na počtu dětí, o které se musí starat. Tím dochází k jejich sociální exkluzi. Zřetelná je tendence k horšímu zdravotnímu stavu u osamělých matek. Jsou častěji nemocné, cítí se více vyčerpaný při plnění svých každodenních povinností. Junková říká *„rozvedené ženy udávají dvakrát častěji výchovné problémy s dětmi a o polovinu více projevů nervozity u svých dětí než vdané ženy.“* Důvody mohou být různé, může jít o psychické důsledky rozvodového řízení (pocit osamělosti), celkovou nervovou labilitu nebo o skutečné důsledky bezprostřední zátěže v zaměstnání a ve vedení

domácnosti. Projevuje se u nich celková životní nespokojenost. (Junková a kol., 1975, s. 150).

Laca a kol. (2014) uvádí, že ztráta sociálního statusu přináší psychickou deprivaci, zhoršování vztahů v rámci rodiny, ztrátu zájmu o sebe samého i o společenské dění, o výchovu dětí a postupné sociální vyloučení. Sociální kapitál bývá u těchto rodin nerozvinutý.

Sobotková (2012, s. 172) říká „*na rozdíl od tradičních, veřejností zastávaných názorů ukazují nejnovější studie, že i rodiny s jedním rodičem mohou dosáhnout kvalitního přizpůsobení a životní spokojenosti.*“

3.2 Ekonomické problémy

Příjmová chudoba domácností je způsobená především vyšším počtem nezaopatřených dětí v domácnosti, nízkou vzdělaností úrovní domácností, neúplností rodiny a ekonomickou neaktivitou a nezaměstnaností. Dochází k materiální deprivaci ve více oblastech. Nejvyšší podíl ohrožených chudobou se týká neúplných rodin s dětmi. (Šťastná, 2009).

Tuček a kol. (2003, s. 120) uvádí „*nejvíce jsou chudobou ohrožené rodiny s jedním rodičem, což jsou zdaleka nejčastěji rodiny s matkou. Rizikovou životní událostí je z ekonomického hlediska nepochybně také rozvod. U nás a v zahraničí dopadají ekonomické důsledky rozvodu více na ženy a na děti. Mužů se rozvod zpravidla dotkne méně a jsou lépe schopni finanční ztrátu vyrovnat. Nejvýhodnější z hlediska ekonomického zajištění rodiny a dětí je tradiční model manželství či partnerství rodičů.*“

Dle Matouška, Pazlarové (2010, s. 55) „*chudobu charakterizuje naprostý nedostatek prostředků na saturaci elementárních potřeb v některých případech spojených se strádáním. Deprivace nebo ohrožení chudobou přitom zjevně nejsou problémem výlučně spojených s postavením mimo ekonomickou aktivitu.*“

Dudová (2008, s. 28) uvádí „*V České republice se zhruba polovina neúplných rodin v čele s rozvedenou matkou pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima.*“

„*Měřítkem chudoby může být úroveň příjmů rodiny a úroveň spotřeby. Za spolehlivější měřítko bývá považován tzv. socioekonomický status, který kromě příjmů zahrnuje další faktory jako vzdělání rodičů a jejich zaměstnání. Nověji se k těmto tradičním kritériím přidávají dostupnost statků a služeb zajišťujících důstojný život. Zdrojem chudoby je obecně nezaměstnanost, nízký příjem ze zaměstnání, nízké vzdělání a nedostatečná*

úroveň vlastněných zdrojů. Ekonomicky znevýhodnění rodiče jsou podle tohoto modelu v takovém stresu, že vykazují některé specifické poruchy rodičovského chování, což potvrzují výzkumu z posledních let.“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 81, 82, 83).

Rozvod manželství je jednou z hlavních příčin vzniku rodiny s jedním rodičem. Většinu žen rozvod ochuzuje. Během prvního roku po rozvodu klesne životní standart ženy v průměru o 75 %. Změna manželského statusu jim přináší snížení statusu bydlení, který je jedním z ukazatelů životní úrovně a ekonomické deprivace. Naproti tomu muži zůstávají i po rozvodu objektivně více nezávislí, protože je rozvod stojí z ekonomického hlediska méně. (de Singly, 1999). Jak dále uvádí, pokud jde o celkovou životní úroveň průměru úrovně rodin naší společnosti, je pro neúplné rodiny obtížné, téměř neuskutečnitelné, přeskočit hranice průměrného životního standardu, a to i v případě, kdy žena dosahuje vysokého příjmu a pracuje ve vysoce kvalifikovaných funkcích. Rodina se může dostat na okrajové společenské postavení, může jí postihnout chudoba.

„Chudoba značně přispívá k zátěži rodiny vedené osamělým rodičem. Z chudoby může pramenit celá řada problémů, jež ovlivní kvalitu mateřské péče. Matka někdy nedokáže pomáhat dítěti se školními povinnostmi a poskytovat mu podněty, které by rozšiřovaly jeho obzor. Kromě toho je sklíčená, protože si nemůže dovolit zaplatit knihy nebo školní exkurze a doučování, které by dítěti pomohlo. V důsledku toho dítě ve škole zaostává, nemusí získat potřebnou kvalifikaci pro další vzdělávání a nakonec musí vzít zavděk nekvalifikovanou prací. Je to pokračující řetězec nevýhod, který poškozují děti i jejich rodiče.“ (<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4316>).

Fučík (2013, s. 114) uvádí *„rozvedené rodiny méně úspěšně reprodukují svůj status a potomci procházejí spíše sestupnou mobilitou.“* Dle Fučíka ekonomická stránka rozvodu může vést k frustraci a rezignaci.

3.3 Dopady sociálně-ekonomických problémů na současnou rodinu

V podmínkách současného vývoje společnosti je kvalita života rodiny a společenského postavení podmíněná především sociálně-ekonomickým zabezpečením rodiny. (Laca a kol., 2014).

Fučík (2013, s. 46) uvádí *„ neúplnost rodiny je podle analýz často asociována s různými aspekty sociálního vyloučení.“*

„Přibližně každou dvacátou rodinu vede osamělý rodič a šest ze sedmi osamělých rodičů jsou ženy. Mnohé z nich jsou chudé. Většina z nich se o děti dobře stará a přes omezené zdroje v obtížných podmínkách dělá vše, co může.“

(<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4316>).

Junková a kol. (1995) konstatují, že *„v případě rozchodu rodičů se rodině mění materiální podmínky pro další život, musí přijmout nový společenský status. Finanční situace neúplných rodin je značně horší než rodiny úplných. Především je to v rodinách svobodných matek, v některých neúplných rodinách vzniklých úmrtím partnera, opuštěním manželského partnera nebo tam, kde je otec cizinec a o rodinu se nestará. U těchto případů ani zvýšená péče společnosti nestačí k vyrovnání nedostatečných materiálních podmínek. Dochází u nich k materiálnímu nedostatku. Tento finanční nedostatek může být částečně kompenzován třeba podporou ze strany rodičů. Neúplné rodiny musí čelit „určitým společným problémům“ než dřívější konotaci⁴, kterou byla „nestejná důstojnost způsobu jejich vzniku“.* A dále uvádí, že tyto rodiny musí čelit i sociální stigmatizaci jako je např. *„dítě z rozvedené rodiny“*. Adekvátní fungování neúplné rodiny klade větší nároky na osamělého rodiče, což vytváří rozdíly mezi úplnou a neúplnou rodinou. Při srovnání s harmonicky fungující rodinou úplnou se jeví neúplná rodina častěji jako méně soběstačná v některých oblastech svého fungování. Je také více závislá na pomoci širší rodiny i na pomoci společnosti, je častěji sociálně potřebnou. Při srovnání s rodinou úplnou, ve které jsou ekonomicky aktivní oba rodiče, je rodina rozvedené či osamělé ženy se závislými dětmi hůře finančně i materiálně zajištěna. Tato skutečnost se projevuje v úrovni jejich příjmů, při tvorbě finančních rezerv, v bytové situaci, ve vedení domácnosti, zajišťování péče o děti. U rodin osamělých žen se objevuje především jejich neuspokojivé bydlení v „podnájmu“ nebo „jiným způsobem“, časté je bydlení u rodičů. Byty osamělých žen s dětmi mají menší počet místností, než byty rodin úplných. Neúplné rodiny mají menší možnosti pro trávení dovolené a rekreace ve volných dnech. Dynamiku rodinného života nejlépe vystihuje pojem životní nebo rodinný cyklus. Pro neúplnou rodinu je typické, že její rodinný cyklus se některými situacemi výrazně liší. Specifickou situací je např. rozvodová situace a její důsledky. Kromě výše příjmů a bytové situace je rozdílné

⁴ konotace – postoj, citové hodnocení

u neúplné rodiny vybavení domácnosti. Nemohou tak často plánovat materiální vybavení domácnosti, např. koupí nové lednice, pračky, trávení dovolené a formu trávení volného času, návštěvu příbuzných. Dochází k rozdílům ve způsobu trávení víkendů. Rodina osamělé ženy je výrazně znevýhodněna proti úplné rodině, která častěji tráví soboty a neděle mimo domov, zatímco rozvedená žena tráví víkendy doma. Způsob trávení víkendů souvisí také s vlastnictvím auta a chaty a zde mají rozvedené ženy menší možnosti. Mohou trávit víkendy s rodiči, druhem, přáteli apod. Neúplná rodina je finančně zranitelná a jakékoliv výkyvy se musí projevit negativně (např. nepravidelnost v placení výživného). Ve srovnání s úplnou rodinou obou ekonomicky aktivních manželů je tedy neúplná rodina rozvedené ženy značně znevýhodněna, musí se více uskovňovat, např. v oblékání, kulturním vyžití i v nákladnější zájmové činnosti svých členů (např. volnočasové kroužky dětí). Problematické může být udržování a zajišťování chodu domácnosti neúplné rodiny. To se řadí k faktorům, které spoluvytvářejí kvalitu sociálního prostředí rodiny, v níž děti vyrůstají. To vše má vliv na úroveň hospodářské funkce rodiny. (Junková a kol., 1995).

Tabulka 4 Průměrná hodnota indexu materiální deprivace⁵ podle počtu dospělých a dětí v čistých rodinných domácnostech.

Počet dětí v domácnosti	Typ domácnosti		
	Muž sám	Žena sama	Pár
0	2,35	2,7	1,98
1	2,66	2,95	1,82
2	1,97	2,4	1,98
3 a více	x	3,26	2,42

Zdroj: <http://www.czech-ggs.cz/> (vlastní zpracování)

⁵ Materiální deprivace - hmotné strádání, chudoba (např. nezaměstnaných osob (http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=materi%C3%A1ln%C3%AD+deprivace&typ_hledani=prefix)).

4 AKTIVITY SMĚŘUJÍCÍ K PODPOŘE A ZLEPŠENÍ KVALITY ŽIVOTA SOUČASNÝCH RODIN

Společnost by měla vytvářet podmínky pro funkční rodiny, pro úspěšné, ekonomicky neomezované rodičovství a eliminovat ty negativní vlivy, které pramení ze společenského systému a jeho nedokonalostí, ale i z individuálních dispozic. Je třeba sledovat životní podmínky rodin a hledat nástroje pomoci tam, kde to rodiny potřebují z důvodu nedostatku finančních prostředků, například definovat příjemce sociálních dávek. Úmluva o právech dítěte z roku 1989 právně zakotvila uznání práva dítěte na výchovu v rodině bez ohledu na sociální situaci dospělých členů. „*Role rodinné politiky je chápána především jako finanční podpora rodin. Z oblasti služeb je za nejpodstatnější pokládána dostupnost zařízení denní péče o malé děti předškolního věku (mateřských škol).*“ (Kuchařová, 2007, s. 48).

„*Sociální politika je politikou, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života. Cílem takové sociální politiky je především reagovat na sociální rizika, resp. jejich možné negativní důsledky (např. stáří, nemoc, invalidita) a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (např. nezaměstnanost, chudoba).*“ (Krebs a kol., 2007, s. 17, 25).

Mareš, Hofírek (2007, s. 12) uvádí „*v prvním desetiletí jednadvacátého století se v programových dokumentech Evropské unie stále více hovoří o (sociální) politice, jejímž cílem je kohezní, nebo také někdy inkluzivní či plně integrovaná společnost.*“

Základními druhy sociálních služeb podle zákona č.108/2006 Sb. O sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů jsou:

1) **Sociální služby:** jedná se o nefinanční podporu rodin s dětmi, která je zaměřena na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny nebo rodině jako celku nacházejícím se v nepříznivé sociální situaci za účelem prevence sociálního vyloučení.

Sociální poradenství, které zahrnuje:

- *základní sociální poradenství* - jedná se o podání informace přispívající k řešení sociálně nepříznivé situace zájemcům o sociální službu a uživatelům sociálních služeb, toto sociální poradenství je ze zákona obligatorní činností, kterou musí zajišťovat všechny druhy sociálních služeb,

- *odborné sociální poradenství* - jedná se o poskytování vysoce erudovaného poradenství různým cílovým skupinám uživatelů, kteří se ocitli v sociálně nežádoucí situaci nejen z titulu věku a zdravotního stavu, ale také z důvodů různých těžkých životních situacích. Služba může být realizována v poradenských zařízeních (občanské poradny, manželské a rodinné poradny, poradny pro oběti trestných činů, domácího násilí aj.) a dále terénní formou v běžném prostředí klientů služby. Sociální poradenství je také součástí sociální práce s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností nebo jsou ohroženi sociálním vyloučením. Tato činnost je zajišťována též sociálními pracovníky, obcí.

Služby sociální péče mají zajistit soběstačnost lidem, kteří ji mají sníženu z důvodu věku nebo dlouhodobě nepříznivé zdravotního stavu. Cílem služeb je zajistit uživatelům zapojení do běžného života společnosti, v případě kdy to vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí pro jimi určený způsob života v co nejméně omezujícím prostředí (např. osobní asistence, pečovatelská služba, centra denních služeb, denní a týdenní stacionáře, chráněné bydlení).

Služby sociální prevence mají zabránit sociálnímu vyloučení lidí, kteří jsou jím z různých důvodů ohroženi. Cílem služeb je pomoci těmto lidem překonat nepříznivé sociální situace vedoucí k sociálnímu fungování ve společnosti a současně ochránit společnost před vznikem a šířením společenských nežádoucích jevů (např. raná péče, telefonická krizová pomoc, azylové domy, domy na půl cesty, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy, kontaktní a intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, terapeutické komunity).

2) Služby na podporu fungující rodiny: mají preventivní a podpůrný charakter. Jejich účelem je usnadňovat a posilovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodiny v péči o děti a při harmonizaci práce a rodiny. V této skupině lze dále rozlišit:

a) komerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny:

- hlídání dětí do tří let věku a nad tři roky věku,
- pomoc s vedením domácnosti (např. údržba domácnosti, zásobování rodiny),
- volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti.

b) nekomerčně poskytované služby na podporu fungující rodiny:

- mateřská centra,

- poskytování volnočasových aktivit pro děti nebo pro rodiny s dětmi (např. centra pro rodinu, družiny),
- podpora v oblasti slučitelnosti profesních a rodinných rolí (zejména přednášková činnost a poradenství),
- podpora a výchova k harmonickému partnerství, manželství a odpovědnému rodičovství (zejména přednášková činnost a kurzy),
- ostatní druhy aktivit k podpoře fungující rodiny.

3. Činnosti poskytované v rámci sociálně - právní ochrany dětí:

- preventivní činnost,
- poradenská činnost,
- činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči,
- práce s dětmi vyžadující zvýšenou pozornost,
- zřizování zařízení sociálně -právní ochrany dětí. (<http://www.mpsv.cz/cs/14471>).

Úkolem odborníků je aktuálně pomáhat rizikovým rodinám, posilovat jejich odolnost do budoucnosti. Poskytnout pomoc při hledání společného jazyka v prvních fázích vzniku rodiny, podporovat je, pomáhat jim v komunikaci. Zároveň pomáhat rodičům v tom, jak učit děti základním dovednostem v sociálním jednání, seberegulaci i řešení řady problémů, které se objevují v různých fázích vývoje. Patří sem také tlumení násilného chování v rodině, hledání pozitivních vazeb a emocí a vytváření rozumného stylu života při prevenci zdravotních, sociálních i morálních potíží. To vše předpokládá dlouhodobé sledování vývoje rodin. Lidský potenciál se formuje také v rodině, což je důvodem k dobré rodinné politice státu. Za vhodné se jeví vytvářet metodiky pro systematické sledování dynamiky oslabených rodin. Tyto tlaky nelze eliminovat, lze je však mírnit nebo kompenzovat. Úkolem je usilovat o snížení naznačených rizik, simulovat i vyvíjet pozitivní programy pro děti, dospívající i pro začínající rodiny a zároveň popularizovat vědecké poznatky. Další možností se jeví rozvíjet rodinný skauting ve formě spolupracujících skupin rodin a dětí a hledat pro ně vhodný program. Tím se vytváří vlastně náhrada za široké rodiny, které v minulosti běžně existovaly. (Plaňava, Pilát, 2002).

Jednou z forem pomoci rodinám je *Národní program podpory rodin s dětmi* včetně jeho institucionálního zajištění.

Základní oblasti podpory jsou:

- potřeby rodin a aktuální záměry a směřování státní rodinné politiky,
- podpora vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin:
 - a) finanční zajištění rodiny,
 - b) slučitelnost práce a rodiny,
 - c) služby péče o děti.
- podpora zkvalitňování rodinných vztahů a posilování rodičovských kompetencí,
- podpora rodin se specifickými potřebami,
- podpora zapojení krajů a obcí do rodinné politiky.

Základním cílem je vznik a stabilní fungování rodin.

(http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf).

„Koncepty sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze dnes zřetelně ovlivňují ideologii sociální politiky Evropské unie a tím též, byť v různé míře i praxi sociální politiky jejich jednotlivých členských zemí - včetně sociální politiky České republiky. Ilustrací může být rozhodnutí summitu Evropské unie v Nice v roce 2000 zavázat všechny členské země Evropské unie ke zpracování Národních akčních plánů sociálního začleňování (National Action Plans on Social Inclusion – NAPSI). Tento závazek byl vztažen i na nově vstupující země, a proto v roce 2003, ještě před vstupem do Evropské unie, zpracovávala Česká republika „Společné memorandum k sociálnímu začleňování“ a následně pak „Národně akční plán sociálního začleňování na roku 2004 – 2006“. V oblasti sociálního začleňování se členské státy dohodly na „Společných cílech v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení“, na jejichž základě až dosud předkládaly své dvouleté strategie neboli „Národní akční plány sociálního začleňování“. Společně dohodnuté cíle mají usnadnit lidem ohrožených sociálním vyloučením přístup k zaměstnání a zajistit dostupnost sociálních, zdravotních, právních aj. služeb, zaměřit se na opatření prevence sociálního vyloučení a pomoc těm nejzranitelnějším a nakonec zapojit všechny aktéry, kteří jsou důležití pro oblast sociálního začleňování nejen ze státní správy a samosprávy, ale také

nestátní neziskové organizace pracující přímo s lidmi ohroženými sociální vyloučením do tvorby a realizace politiky sociálního začleňování.“ (Sirovátka, 2006, s. 15, 99).

4.1 Struktura sociálního systému v České republice

Tuto problematiku upravuje zákon č. 117/1995 Sb., O státní sociální podpoře, v platném znění, který nabyt účinnosti 1. října 1995. Prostřednictvím státní sociální podpory se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu. Pomoc v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., O pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů a další právní předpisy, zejména zákon č. 110/2006 Sb., O životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů a vyhláška č. 389/2011 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi. (<http://www.mpsv.cz/cs/5#sph>).

Zkoumání sociální problematiky v souvislosti s určitým typem rodiny je velmi úzce spjata s charakterem společnosti. (Junková a kol., 1975).

Hlavním cílem sociálního systému je zabezpečování rovnováhy mezi potřebami a možnostmi uspokojování potřeb, optimální využití lidského kapitálu a celkové zvyšování životní úrovně. Základ sociálního systému tvoří lidé a způsoby a prostředky dosahování těchto cílů. (Mühlpachr a kol., 2011).

(Kuchařová, Lhotská, 1993) konstatují, že přibývá sociálně potřebných rodin, které dlouhodobě žijí z dávek. Nejčastějším důvodem, který přivedl rodinu mezi příjemce sociálních dávek, je ztráta jednoho pracovního příjmu v rodině způsobená rozvodem manželství, úmrtím jednoho z partnerů nebo dobrovolným rozhodnutím matky vychovávat dítě sama. Neúplnost rodiny a v souvislosti s tím ve většině případů závislost na jednom pracovním příjmu je sama o sobě zátěžovou situací pro rodinné hospodaření. V kombinaci s dalšími nepříznivými okolnostmi pak často nastává situace, kdy domácnost není sama schopna zvládnout finanční obtíže a dostává se do skupiny sociálně potřebných rodin.

Sirovátka (2000) uvádí: Funkcí rodinných dávek je eliminace existující i potencionální chudoby.

Státní podpora nemajetným v České republice:

„V platné legislativě ČR podle zákona č. 110/2006 Sb. jsou zakotvena dvě kritéria pro měření životní úrovně a poskytování pomoci – existenční minimum a životní minimum. Životní minimum je stanoveno jako součet částek nutných pro osobní spotřebu a pro spotřebu domácnosti. Existenční minimum je minimální hranice peněžních prostředků, která je nezbytná k zajištění výživy a ostatních základních potřeb na úrovni umožňující přežít. Životní minimum ani existenční minimum nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Obě minima jsou každoročně upravována nařízením vlády. Osobám s nedostatečnými příjmy poskytuje stát podporu prostřednictvím sociálních odborů obecních úřadů dávky pomoci v hmotné nouzi nebo prostřednictvím úřadu práce dávky státní sociální podpory.“ (Matoušek, Pazlarová, r. 2010, s. 83, 84).

Struktura sociálního zabezpečení se po roce 1989 transformovala do systému tří modelů:

- sociální pojištění (především nemocenské a důchodové pojištění),
- sociální dávky (pomoc v hmotné nouzi),
- státní sociální podpora (především dávky pro rodiny).

Možný (2008) konstatuje, že rodin s nezaopatřenými dětmi se týkají všechny tři části.

System státní sociální podpory (přímé finanční podpory) tvoří:

- a) dávky poskytované v závislosti na výši příjmu: přírůstek na dítě, sociální přírůstek, příspěvek na bydlení, příspěvek na dopravu,
- b) ostatní dávky: rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky péstounské péče, porodné, pohřebné.

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi jsou:

- příspěvek na živobytí,
- doplatek na bydlení,
- mimořádná okamžitá pomoc. (<http://www.mpsv.cz/cs/5#sph>).

Dávky, které řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb za předpokladu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Nedílnou součástí systému pomoci v hmotné nouzi je sociální

práce s klienty. V rámci sociální práce některé úkoly kromě úřadu práce vykonávají rovněž obecní úřady, které mají blíže k občanům a mohou tak v rámci sociální práce efektivněji reagovat na jejich problémy. (<http://www.mpsv.cz/cs/5#sph>).

„Zjišťování ekonomické situace rozvedených je důležité z hlediska nastavení sociálních politik státu. Zejména zájem o děti vyrůstající v tzv. neúplných rodinách motivuje státní správu k opatřením vyrovnávajícím ekonomické dopady rozvodu na děti, potažmo na rodiče, kteří se o ně starají. Ekonomickou situaci rozvedených je nezbytné znát, chceme-li se zajímat o to, jak různým skupinám rozvedených umožňují či brání sociální normy a institucionální prostředí vyrovnávat se s nově nastalou situací, jak sociální stigma a genderový řád ovlivňují život rozvedených. Výrazný nepoměr je v ekonomických dopadech rozvodu na ženy a muže. Kombinace nižších mezd a omezení na trhu práce, spojených s péčí o nezletilé děti, činí z žen po rozvodu skupinu, která zažívá významný příjmový propad a je často ohrožena chudobou. Záleží pak do značné míry na nalezení nového partnera či sociálním systémem, zda a jak rychle se podaří pokles příjmů vyrovnat. Naproti tomu pokles příjmu u mužů je velmi mírný a krátkodobý.“ (Fučík, 2013, s. 44).

„Pracovní a společenské uplatnění obou partnerů a rostoucí životní standard jsou stále významnějšími požadavky současných rodin. Je stále komplikovanější otázkou, nakolik lze tyto požadavky sladit s naplněním „tradičních“ funkcí rodiny. Otázkou je, nakolik je česká sociální politika účinná v eliminaci sociálních rizik ohrožující rodinu. Ženy jsou v době, kdy vychovávají děti, vystaveny vyššímu riziku nezaměstnanosti a domácnosti nezaměstnaných s dětmi pak jsou ohroženy výraznou materiální deprivací. Krom toho riziko chudoby je oproti ostatní populaci obecně vyšší v rodinách s dětmi a v neúplných rodinách. Opatření sociální politiky podporující rodiny s dětmi a s nízkými příjmy méně už přispívají ke sladění výchovy dětí a pracovní participace žen - naopak podporují neaktivitu žen v době, kdy mají malé děti. Je paradoxem, že taková orientace rodinné politiky může nezáměrně přispívat k nízké ferilitě žen.“ (Plaňava, Pilát, 2002, s. 108).

4.2 Fungování sociálního systému v České republice

V České republice se etabloval typ sociální politiky, který lze označit jako „kompenzující“ tzn. že kompenzuje rodinám s dětmi jejich nízké příjmy v zaměstnání. Rodinná politika státu je o tom, jak se státní instituce chtějí podílet na vytváření prorodinného klimatu ve společnosti. I přesto narůstá závislost některých rodin s dětmi na sociálních dávkách. Příjmová chudoba se týká více domácností s dětmi než bezdětné domácnosti.

Došlo ke změně struktury chudoby: v tržních ekonomikách se chudoba přesunula od důchodců spíše do rodin s dětmi, přičemž nejvíce postiženy jsou neúplné rodiny s dětmi. Nezaměstnanost, vyšší počet dětí v rodině a neúplné rodiny jsou faktory, které vyvolávají nejvýraznější materiální deprivaci v českých domácnostech. Proto stát vytváří opatření podporující přístup vyrůstajících dětí i jejich rodičů ke vzdělání, zdraví, zaměstnání, bydlení a sociálním službám. Tyto opatření mají větší význam než specifické systémy dávek pro děti, daňových úlev na děti nebo placené mateřské dovolené. „*Systém sociální politiky podporuje příjmy rodin ve specifických situacích, jako je péče o malé děti a s tím spojená neaktivita rodičů v době, kdy jsou děti malé nebo nemocné, v případě nezaměstnanosti či nemoci rodičů a krom toho přispívá na zvýšené životní náklady rodin s dětmi či na jejich celkové životní náklady v situacích, kdy příjem nedosahuje společensky definovaný minimální standard – životní minimum. Systémy sociálních dávek určené ekonomicky aktivní populaci jsou tak výrazně orientovány na podporu rodin s nízkými příjmy.*“ (Plaňava, Pilát, 2002, s. 122).

Neúplné rodiny představují pro sociální politiku výzvu. Rodiny samoživitelů pociťují genderové nerovnosti na trhu práce s kombinací péče o děti a domácnost. (Šťastná, 2009).

4.3 Pole působnosti pro práci sociálního pedagoga

Laca (2014, s. 24 - 32, 211) uvádí „*sociální pedagogika patří do soustavy pedagogických věd a je součástí věd o člověku.*“ Nachází svoji působnost v oblasti života jednotlivců i rodiny, na které působí sociální podmínky makroprostředí a mezoprostředí a toto působení se projevuje na vnitřní stabilitě a struktuře rodiny. Emoční atmosféra rodiny představuje důležitou funkci rodiny a dítě jí do sebe nasává. Rodinná atmosféra může mít charakter radostný a optimistický nebo naopak depresivní a pesimistický. Harmonické rodinné prostředí znamená pro její členy a především pro děti důležitou základnu pro jejich bezprostřední současnost, ale také pro kvalitu jejich života. Ztráta nebo změna působnosti tohoto důležitého zdroje má na dítě a ostatní členy rodiny nepříznivý vliv a dlouhodobé důsledky. Rodina je prostředí, kde dítě tráví (zejména v nejmladším věku) většinu svého času. A pokračuje „*Kvalita života v jakékoliv společnosti je přímo závislá od kvality rodinného života. Přeměny, které provázejí transformaci naší společnosti, se bezprostředně týkají i rodiny.*“

A právě tyto oblasti jsou polem působení sociálního pedagoga. Patří sem i působení sociálního pedagoga v oblasti sociální práce, sanace rodiny. Sanace rodiny je soubor

opatření sociálně - právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů. Tyto jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti v případě, že je jeho sociální, biologický a psychologický vývoj ohrožen. Spočívá v podpoře jednotlivých členů rodiny. Je třeba je přivést k tomu, aby postupně rozpoznaly zdroje svých těžkostí a možnosti, jak je změnit či odstranit. Je to vlastně péče o sociálně ohrožené jedince. Práce s rodinou může probíhat formou podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapií poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, službami poskytovaných rodinám (např. docházka dětí do specializovaných denních center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center). Vzhledem k jejímu širokému pojetí je možné ji aplikovat na nejrůznější formy práce s rodinou. Cílem je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Velký preventivní potenciál se skrývá v podpoře finanční gramotnosti celé společnosti, zejména u rodin s nízkým SES. I zde má své pole působnosti sociální pedagog. Na tuto situaci zareagovala česká vláda dokumentem „Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách (2007). Otevřená zůstává otázka možnosti zvyšovat finanční gramotnost u dospělé populace, které se uvedené školské programy nedotknou. V tomto směru jsou u nás aktivní občanské poradny, které poskytují většinou nízkopříjmovým skupinám dluhové poradenství. (Matoušek, Pazlarová, 2010).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CÍL VÝZKUMU A FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Hlavním cílem výzkumného šetření bude zjistit, zda existují rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin. Důležitým dílčím cílem bude zjistit, které faktory způsobují rozdíly v kvalitě života těchto rodin. Dále dílčí cíle budou zaměřeny na to,

- jaké dopady mají zjištěné faktory na jednotlivé dimenze kvality života rodin,
- jak tyto faktory ovlivňují jejich životní hodnoty, postoje, zájmy, trávení volného času,
- jak efektivně funguje systém podpory a aktivity k podpoře rodin v České republice.

5.1 Metody výzkumu a charakteristika výzkumného vzorku

„Kvalitativní výzkum uvádí zjištění ve slovní podobě. Jde o popis, který je výstižný, podrobný. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je porozumět člověku.“ (Gavora, 2000, s. 30 - 32).

Jako metodu kvalitativní výzkumné strategie jsem pro získání dat o sociální a ekonomické situaci úplných a neúplných rodinách zvolila:

1) Metodu analýzy dokumentů

Analýza dokumentů je metoda sběru dat, která představuje vyhledávání vhodných dokumentů, z nichž chceme získat informace o daném jevu. Tuto metodu je vhodné doplnit o další metody. Analýzu dokumentů můžeme kombinovat s jakoukoli jinou technikou získávání dat, např. s rozhovorem, pozorováním, ohniskovou skupinou nebo případovými studii.

Výhody:

- ✓ metoda je jednoduchá, systematická,
- ✓ je univerzální (lze ji uplatnit na prakticky jakýkoli soubor dat),
- ✓ lze ji využívat zejména tam, kde již anebo doposud není možné či účinné uplatňovat jiné metody zkoumání.

Nevýhody:

- ✓ nesprávně provedená interpretace získaných informací. (Miovský, 2006).

2) Metodu případové studie (nebo také kazuistiky)

V případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů. Jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti. Předpokladem případové studie je soustředění na jeden sociologický objekt či jednu sociologickou jednotku, jakou může být typický i specifický jednotlivec, rodina. Případové studie nám poskytují možnost do hloubky a celistvě porozumět jednomu nebo několika zkoumaným jevům. Zejména vhodné je jejich použití, pokud hledáme odpovědi na otázky, jak a proč dané fenomény fungují a v jakém jsou vztahu k okolnímu světu. Tento objekt následně studie sleduje a zpracovává jako celek ze všech sociologicky relevantních aspektů. Typickým a nejběžnějším příkladem případové studie je komunitní studie. Pro případovou studii je charakteristická kombinace různých technik sběru informací, z nichž je preferována analýza dokumentů (např. historických pramenů či statistik) ve spojení s přímým pozorováním předmětu studie, případně interview. V případové studii je prováděn sběr velkého množství dat od jednoho nebo několika málo případů. Případová studie vychází z předpokladu, že důkladné prozkoumání jednoho případu napomůže porozumění případům podobným. Ze svého charakteru si pak ale nečiní nárok na statistickou zobecnitelnost. Na konci studie se zkoumaný případ vřazuje do širších souvislostí. (Hendl, 2008).

Sběr dat jsem prováděla v únoru a březnu 2015.

Můj prvotní záměr získat potřebné podklady k případovým studiím (kazuistikám) studiem soudních spisů se neukázal dostačujícím. Z výchovných zpráv Orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalších listinných materiálů založených ve spise nebylo možné pro porovnání kvality života úplných a neúplných rodin získat dostatek údajů. Výchovné zprávy referují zejména o sociální a ekonomické situaci rodin, neposkytují však dostatečné informace o vzájemných vztazích v rodinách. Vzájemnými vztahy a emocionálními vazbami mezi jednotlivými členy rodiny se soud zabývá hlouběji pouze v případech, kdy se rodiče nejsou schopni dohodnout na otázce, komu má být dítě svěřeno do péče a v jakém rozsahu by měl být styk s druhým z rodičů upraven. Proto jsem se zaměřila na sociální a ekonomickou situaci rodin, která často způsobuje materiální deprivaci popř. chudobu rodiny.

Případové studie (kazuistiky) jsem zpracovala pouze ilustrativně. V případových studiích zohledňuji etický aspekt a z důvodu ochrany soukromí neuvádím jména.

V zájmu získání přesnějších údajů pro komparaci o sociální a ekonomické situace úplných a neúplných rodin jsem zvolila jako další výzkumnou strategii metodu analýzy dokumentů. Využila jsem dostupná statistická data ČSÚ prezentovaná na oficiálních webových stránkách „Příjmy a životní podmínky rodin 2013“ (<https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2013-8rcgfcpn5e>), které každoročně přináší údaje týkající se sociální a ekonomické situace českých domácností. Z obsáhlých souborů statistických šetření jsem selektivně vybírala pouze data, která se vztahovala k cílům mé práce. Získaná statistická data jsem převedla z důvodu přehlednosti do tabulkové podoby. Poté jsem tato data roztrídila podle společných znaků (příjem rodiny, bydlení, půjčky, trávení volného času, vzdělání). Tabulky jsem vytvořila zvlášť pro úplné rodiny a zvlášť pro neúplné rodiny. Následně jsem data v tabulkách vyhodnotila samostatně pro úplné a neúplné rodiny tak, abych jejich komparací mohla získat odpovědi na výzkumné otázky. Výsledky statistického úřadu uvádím kurzivou.

5.2 Kvalita života úplných a neúplných rodin v číslech

Popis a vysvětlivky k tabulkám

V následujících vysvětlivkách budu vycházet z popisů Českého statistického úřadu. (<https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2013-8rcgfcpn5e>). Popisy Českého statistického úřadu budu uvádět kurzivou.

Výběr domácností:

Zjišťování se uskutečnilo ve všech krajích ČR. V jeho průběhu navštívili pověřeni tazatelé 6 527 bytů vyšetřených v předchozím roce, dále 129 bytů, do kterých se od předchozího roku přestěhovaly některé panelové osoby, a 3 600 nově vybraných bytů.

Výběrový plán byl založen na náhodném dvoustupňovém výběru pro každý kraj nezávisle tak, aby celkový počet vybraných bytů byl úměrný velikosti kraje. Na prvním stupni byly na základě Registru sčítacích obvodů náhodně vybrány sčítací obvody (dále též SO), ve vybraných sčítacích obvodech bylo následně na druhém stupni vybíráno 10 bytů.“

Zjišťování údajů v domácnostech:

Jednotkou zjišťování je byt.

Zjišťování údajů v terénu se uskutečnilo dvojitou formou – zhruba polovina domácností byla šetřena prostřednictvím papírových dotazníků (PAPI) a druhá část byla šetřena s využitím elektronického dotazníku (CAPI) v prostředí BLAISE.

Šetření probíhalo formou rozhovoru a zjištěné údaje tazatel zapisoval do předepsaných formulářů, resp. vkládal do elektronického dotazníku.

Dotazník A se vztahoval k celému bytu, obsahoval seznam obvykle bydlících osob v daném bytě a přehled jejich základních demografických charakteristik: měsíc a rok narození, pohlaví, rodinný stav, rodinné vztahy, rok sňatku, nejvyšší dokončené vzdělání a současné studium. Dále se zjišťovaly údaje o společném hospodaření osob bydlících v bytě, jejich vztah k uživateli bytu a k osobě v čele hospodařící domácnosti.

Dotazník B se vyplňoval zvlášť za každou samostatně hospodařící domácnost a byl zaměřen na tyto skupiny otázek:

- *bydlení - počet místností a plocha bytu, problémy spojené s bydlením, právní forma užívání bytu, údaje o hypotéce, náklady na bydlení, subjektivní hodnocení zátěže domácnosti celkovými výdaji na bydlení,*
- *vybavení domácnosti vybranými předměty dlouhodobého užívání,*
- *finanční situace - splátky a spotřebitelské úvěry a subjektivní hodnocení jejich dopadu na finanční situaci domácnosti, finanční dostupnost určitých výrobků a služeb, problémy s úhradou některých plateb,*
- *spotřeba produkce z vlastního hospodářství nebo podniku - respondentův odhad hodnoty nebo množství bezplatně získaných potravin, průmyslových výrobků nebo služeb,*
- *transfery mezi domácnostmi - peněžní a naturální přesuny mezi domácnostmi a osobami, které nežijí ve společné domácnosti (výživné, pravidelné peněžní příspěvky, jednorázové a mimořádné částky, hodnota potravin, průmyslových výrobků a služeb získaných darem nebo darovaných),*
- *dávky státní sociální podpory a sociální péče,*
- *příjmy z pronájmu; daně z nemovitostí,*
- *péče o děti do 12 let - počet hodin strávených v různých zařízeních či v péči dalších osob.*

Dotazník C se týkal osob, které ke konci roku 2012 dovršily věk 16 a více let. Zjišťovaly se údaje v následujících oblastech:

pracovní aktivita - sebezaražení respondenta z hlediska jeho hlavní pracovní činnosti (zaměstnanec, samostatně činný, osoba na placené mateřské dovolené, osoba pobírající rodičovský příspěvek, nezaměstnaný, student nebo učeň, osoba ve starobním důchodu,

osoba v invalidním důchodu, osoba v domácnosti, ostatní ekonomicky neaktivní); u nezaměstnaných osob se zjišťovala doba nezaměstnanosti, evidence na úřadu práce a způsob hledání práce; dále byly zjišťovány údaje o bývalém či současném hlavním zaměstnání osob a o jejich případné vedlejší činnosti, příjmy byly zjišťovány v návaznosti na typ pracovní aktivity, tj. příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání a jiné samostatně výdělečné činnosti, příjmy z vedlejších činností, požitky od zaměstnavatele, ostatní příjmy, sociální dávky, uplatňované úlevy na dani z příjmů (např. odčitatelné položky, slevy na dani).

Údaje o peněžních příjmech jsou publikovány převážně jako průměry na osobu.

Demografické údaje (rodinný stav, vzdělání), údaje o bydlení a o současné finanční situaci domácnosti se zjišťovaly podle aktuálního stavu v okamžiku šetření.

Pracovní aktivita osob se zjišťovala za jednotlivé měsíce roku 2012 a za aktuální stav v době šetření. Pracovní aktivita vypovídá o „sebezařazení“ respondenta, přičemž rozhodující pro její určení byly vykonávaná hlavní pracovní činnost a doba v ní strávená.

Zároveň se zjišťovaly souběžné činnosti (další pracovní činnost, studium) a dále pobírání starobního nebo invalidního důchodu a rodičovského příspěvku v roce 2012.

Ekonomická aktivita osob se samostatně nezjišťovala, ale byla odvozena z pracovní aktivity. Rozhodující byl převažující stav v roce 2012, v případě rovnosti stav na konci roku. U osob, které v roce 2012 ukončily vzdělání, byl rozhodující stav ve 2. pololetí.

Peněžní a naturální příjmy se zjišťovaly za celý rok 2012. Základní údaje o složení domácností a jejich příjmech. Údaje o peněžních příjmech jsou publikovány převážně jako průměry na osobu.

Subjektivní otázky, zaměřené u hospodařících domácností na problémy spojené s bydlením a finanční situací domácnosti se týkaly vesměs současného stavu. Pouze u problémů s některými platbami za bydlení a splátkami různých půjček byl dotaz na období předchozích 12 měsíců.

Náklady na bydlení vyjadřovaly výši těchto nákladů v době šetření. Pravidelné měsíční platby se zapisovaly většinou podle zálohy za měsíc březen 2013. Výdaje na odvoz odpadků, paliva, běžnou údržbu, pojištění a ostatní nepravidelná vydání se uváděly za celý rok 2012.

Výdaje na bydlení

V případech, kdy ve vybraném bytu bydlely 2 nebo více hospodařících domácností, rozepisovaly se výdaje na bydlení podle jejich podílu na úhradě.

Pokud domácnost uvedla některé výdaje na bydlení pouze souhrnně, jako součást nájemného (detailní rozpis neznala), byly dílčí částky nákladů na bydlení odhadnuty podle údajů za domácnosti, které podrobné údaje sdělily. Ke konstrukci odhadů byly použity regresní modely zohledňující druh domu (rodinné domky a jiné), typ nájemného (tržní a snížené), počet členů domácnosti a místně (v rámci obce, resp. sčítacího obvodu) obvyklé náklady.

Jednotlivé druhy rodin:

1. úplná čistá rodina bez dětí (manžel a manželka, druh a družka),
2. úplná čistá rodina s dětmi (rodina s dětmi, s níž nežijí další příbuzní – např. babička, strýc, neteř - a žádné dítě žijící ve zpravodajské domácnosti není ekonomicky aktivní),
3. úplná smíšená rodina bez dětí (rodina, kde je další člen domácnosti – tchyně, dědeček, vnuk),
4. úplná smíšená rodina s dětmi (rodina s dětmi, s níž žijí další členové domácnosti nebo kde některé dítě je ekonomicky aktivní),
5. čistá neúplná rodina s dětmi (v domácnosti je jen jeden rodič, který je osobou v čele domácnosti, jinak jako u typu domácnosti č. 2),
6. smíšená neúplná rodina s dětmi (v domácnosti je jen jeden rodič, který je osobou v čele domácnosti, jinak jako u typu domácnosti č. 4).

Počet členů zahrnuje všechny osoby, pro něž byl v roce 2012, resp. na jaře 2013 vybraný byt obvyklým bydlištěm, a to včetně osob dočasně nepřítomných (dovolená, pobyt v nemocnici) a osob pracujících nebo studujících mimo domov, pokud měly na svou domácnost jasnou finanční vazbu a neměly žádné jiné obvyklé bydliště. Nejsou zahrnuty osoby dlouhodobě nepřítomné bez existenční vazby na vybranou domácnost a osoby dočasně přítomné v době šetření, které však mají svou vlastní domácnost jinde.

Za pracující byly považovány osoby, u nichž v roce 2012 převažovala pracovní činnost, tj. osoby v běžném pracovním poměru, členové produkčních družstev, osoby samostatně výdělečně činné a osoby pomáhající v rodinném podniku, které za svou práci nedostávaly odměnu. Za období pracovní činnosti se považovala též doba pobírání dávek

nemocenského pojištění (např. nemoc, mateřská dovolená). Do pracujících osob byli započtení i studenti, kteří při studiu soustavně pracovali (v pracovním poměru nebo v podnikání), dále důchodci a osoby, které pobíraly rodičovský příspěvek s pravidelnými příjmy ze závislé činnosti nebo podnikání.

Za vyživované děti se považovaly děti do 25 let včetně, pokud se soustavně připravovaly na budoucí povolání, i když měly vlastní příjem (sirotčí důchod, stipendium, sociální dávky, příjmy z krátkodobé pracovní činnosti) a dále děti, které pro svůj duševní nebo tělesný stav nebyly schopny připravovat se na budoucí povolání nebo si zajistit vlastní obživu a dosud nepobíraly invalidní důchod.

Mezi osoby pobírající rodičovský příspěvek byly zařazeny osoby, které osobně a celodenně pečovaly alespoň o jedno dítě do 4 let (resp. do 7 let, bylo-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené), a jejich hlavním zdrojem příjmu byl tento příspěvek.

Ostatní - zahrnují osoby pečující o domácnost, o nemohoucího člena domácnosti nebo jinou blízkou osobu, osoby žijící z majetku a ostatní osoby bez vlastních příjmů, které nebylo možno zařadit do žádné z předchozích skupin.

Osoba v čele domácnosti - v úplných rodinách (manžel - manželka, druh - družka) je jí vždy muž, bez ohledu na jeho ekonomickou aktivitu. U neúplných rodin (jen jeden rodič s dětmi) a nerodinných domácností (osoby nespojené manželstvím nebo partnerským svazkem ani vztahem rodič - dítě) byla prvním hlediskem pro určení osoby v čele ekonomická aktivita a druhým výše peněžního příjmu jednotlivých členů domácnosti. Tato zásada byla uplatněna také u složitějších typů hospodařících domácností (např. při společném hospodaření více úplných rodin).

Druh domácnosti byl zkonstruován na základě údajů za jednotlivé členy. V úplné rodině je základní jednotkou manželský (partnerský) pár s dětmi nebo bez dětí, v neúplné rodině je to jeden z rodičů a alespoň jedno dítě. Jestliže všechny děti jsou vyživované a v hospodařící domácnosti nežijí jiné osoby, jedná se o tzv. čistou rodinu. Ve smíšené úplné rodině žijí kromě partnerského páru i jiné osoby než vyživované děti (tedy např. i děti již nevyživované), ve smíšené neúplné rodině žije buď jeden z rodičů s vyživovaným dítětem a další osobou (včetně již nevyživovaného dítěte), nebo pouze jeden rodič s nevyživovaným dítětem. V nerodinné domácnosti žijí dvě nebo více osob, příbuzných i nepříbuzných, které tvoří rodinnou domácnost.

Kategorie "závislé dítě", se liší od v ČR používané kategorie "vyživované dítě". Za závislé děti jsou považovány všechny děti do 17 let včetně a dále děti ve věku 18 - 24 let, pokud

v době šetření nepracovaly, nehledaly práci ani nebyly připraveny nastoupit do práce a žily v hospodářící domácnosti s alespoň jedním rodičem.

Životní minimum je po nabytí platnosti zákona o životním a existenčním minimu od roku 2007 jednosložkové, stanovují se pouze částky životního minima pro osoby. Životní minimum bylo vypočteno pro každou samostatně hospodářící domácnost zvlášť na základě jejího složení, věku dětí a zákonných částek životního minima platných v roce 2012. Děti byly do věkových kategorií zařazeny podle věku dokončeného v roce 2012.

Částky životního minima v Kč na měsíc platné pro rok 2012 byly následující:

Částky životního minima v Kč na měsíc			
<i>Jednotlivec</i>	3 410	<i>Vyživované děti:</i>	
<i>Společně posuzované osoby:</i>		<i>do 6 let</i>	1 740
<i>pro první osobu v domácnosti</i>	3 140	<i>6 až 15 let</i>	2 140
<i>pro druhou a další osoby</i>	2 830	<i>15 až 26 let</i>	2 450
<i>v domácnosti, které nejsou vyživovaným dítětem</i>			

U jednotlivých osob pak byly zjišťovány příjmy z hlavního a vedlejšího pracovního poměru vč. dalších příjmů s nimi souvisejících.

Naturální příjmy domácnosti tvoří jednak spotřeba potravin, ostatních výrobků a služeb z vlastního hospodářství nebo podniku (např. potraviny a užitková zvířata z vlastního hospodářství, hodnota jídel z vlastní restaurace nebo hodnota dřeva z vlastního lesa) a jednak požitky poskytované zaměstnavateli. Do nich jsou zahrnuty - bezplatné používání služebního motorového vozidla pro soukromé účely, příspěvky zaměstnavatele na stravování a hodnota dalších výhod a nepeněžních služeb (např. jazykové kurzy, slevy na firemní zboží nebo služby, příspěvky na sportovní vyžití, dovolenou).

Použitá statistická data se týkají 2.034.946 domácností. Z toho je 1.043.582 čistých domácností bez dětí, 991.363 čistých domácností s dětmi, 547.730 úplných domácností smíšených a 165.425 neúplných rodin. Úplné rodiny tvoří z celkového počtu sledovaných domácností 60,0 % a neúplné rodiny 11,0 %.

Tabulka 5 Rodinné domácnosti podle typu a počtu vyživovaných dětí (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.**Úplné rodiny čisté**

Bez dětí	S dětmi	Z toho		
		1 dítě	2 děti	3 a více dětí
1.043.582	991.363	403.819	491.559	95.946
40,4	38,4	15,6	19,0	3,7

Neúplné rodiny

Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
106.977	304.039
22,8	64,8

Zdroj: [http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/\\$File/1600211412a.pdf](http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/$File/1600211412a.pdf). (vlastní zpracování).

Ze statistických dat vyplývá, že skladba rodin v ČR následující: Čistých úplných rodin je cca 79 %, z toho bezdětných rodin je cca 40%, rodin s dětmi cca 38%. Neúplných rodin je cca 35%, z toho rodin bez dalších členů (samoživitelů) je cca 30 % a neúplných rodin s dalšími členy je 64,8 %. To, že u neúplných rodin převládají rodiny s dalšími členy, je dle mého názoru způsobeno tím, že po rozvodu manželství se některé matky s dětmi stěhují ke svým rodičům, protože nemají jinou možnost bydlení.

Nejčastějším typem rodiny v České republice je úplná rodina se dvěma dětmi.

A) Společný znak – příjem rodiny

Tabulka 6 Celkové průměrné měsíční čisté příjmy (z hlavního zaměstnání a naturální příjmy v Kč), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté

Bez dětí	S dětmi	Z toho		
		1 dítě	2 děti	3 a více dětí
15219	11166	13239	10540	8591

Neúplné rodiny

Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
10.455	12.552

Zdroj:[http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/\\$File/1600211412a.pdf](http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/$File/1600211412a.pdf) (vlastní zpracování).

Údaje o příjmech domácnosti jsou publikovány převážně jako průměry na osobu. Nejvyšší měsíční čistý příjem na osobu mají bezdětné rodiny (15.219,-Kč), rodiny úplné s jedním dítětem (13.239,-Kč), s dvěma dětmi (10.540,-Kč) a s každým dalším dítětem se příjem snižuje. Neúplné rodiny bez dalších členů s jedním dítětem dosahují příjmu ve výši 10.455,-Kč na osobu. Nejnižší příjem na osobu mají úplné rodiny s třemi a více dětmi, a to 8.591,-Kč.

Z příjmového hlediska jsou úplné rodiny se třemi a více dětmi a neúplné rodiny méně soběstačné než rodiny úplné, jsou více závislé na finanční pomoci společnosti.

Průměrný čistý peněžní příjem domácnosti v přepočtu na osobu v roce 2012 činil sumárně 149,7 tisíc korun. Průměrný měsíční příjem na osobu činil 12.475,- Kč. Neúplné rodiny bez dalších členů a úplné rodiny se dvěma a více dětmi nedosáhly v roce 2012 na průměrný měsíční příjem.

Tabulka 7 Domácnosti s příjmy pod životním minimem, čisté příjmy po odečtení nákladů na bydlení (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté

	Bez dětí	S dětmi	Z toho		
			1 dítě	2 děti	3 a více dětí
	19.911	26.785	13.584	9.102	4.098
%	1,9	2,7	3,4	1,9	4,3

Neúplné rodiny

	Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
	14.698	12.172
%	13,7	4,0

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/\\$File/1600211412a.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/$File/1600211412a.pdf). (vlastní zpracování).

Domácností s příjmem pod životním minimem je nejvíce mezi neúplnými rodinami bez dalších členů s jedním dítětem (13,7 %). Oproti tomu u úplných rodin se toto procento pohybuje kolem 2 – 3 %. U úplných rodin se 3 a více dětmi je to cca 4%. Zde se projevil rozdíl mezi úplnými rodinami a neúplnými rodinami. Neúplných rodin bez dalších členů s jedním dítětem, které mají příjmy pod životním minimem je 3x více než rodin úplných.

Počet osob žijících v domácnostech s příjmem pod hranicí chudoby poklesl v roce 2013 v ČR na 885,9 tisíc, což je 8,6 % všech osob bydlících v bytech. Zatímco míra chudoby oproti předchozímu roku poklesla, podíl domácností hospodařících s příjmy pod životním minimem se zvýšil na 4,2 %. Tento nárůst souvisí zejména se změnou stanovených částek životního minima, které se v roce 2012 zvýšily (z 3.126,-Kč na jednotlivce v roce 2011 na 3.410,-Kč v roce 2012). Domácnosti s příjmy pod životním minimem zahrnují domácnosti, jejichž čistý příjem po odečtení nákladů na bydlení je nižší než odpovídající životní minimum domácnosti vypočtené z částky ŽM za osoby.

Tabulka 8 Domácnost vychází s příjmem, subjektivní názory (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté	Bez dětí	S dětmi		
		1 dítě	2 děti	3 a více dětí
S velkými obtížemi	4,8	5,8	6,0	13,1
S obtížemi	16,8	23,3	19,8	26,6
Snadno	7,5	8,0	6,5	10,5

Neúplné rodiny		
	Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
S velkými obtížemi	18,4	16,6
S obtížemi	32,4	31,2
Snadno	5,3	4,7

Zdroj: ([http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029275F/\\$File/1600211412e.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029275F/$File/1600211412e.pdf)). (vlastní zpracování).

Podle subjektivních názorů respondentů domácnosti neúplných rodin bez dalších členů s jedním dítětem (samoživitelé) uvádí, že vychází s příjmem s obtížemi (cca 31 %). Také rodiny se třemi a více dětmi uvádějí, že vycházejí s příjmem obtížně (cca 27 %). Naproti tomu úplných rodin s jedním nebo dvěma dětmi, které vychází s příjmem obtížně je cca 20%. Tato skutečnost potvrdila poznatky uvedené v teoretické části, kde odkazují na Junkovou a kol. (1975) která uvádí: Pokud jsou v úplné rodině ekonomicky aktivní oba rodiče, rodina osamělého rodiče se závislými dětmi je ve srovnání s nimi hůře finančně i materiálně zajištěna. Rodina je méně soběstačná, je více závislá na pomoci širší rodiny i na pomoci společnosti, je častěji sociálně potřebnou. Úroveň finančního a materiálního zabezpečení však nelze paušalizovat. Existují i neúplné rodiny, jejichž finanční a materiální situace je výrazně lepší oproti rodinám úplným, kde jeden z rodičů popř. oba dva nejsou ekonomicky aktivní nebo jsou nezaměstnaní).

B) Společný znak – bydlení**Tabulka 9 Kvalita bydlení (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.**

Počet domácností		Úplné rodiny čisté				
Problémy s bydlením	Celkem	Bez dětí	S dětmi	Z toho		
				1 dítě	2 děti	3 a více dětí
		1.043.582	991.363	403.819	491.599	95.946
Vlhkost v bytě						
	8,5	7,4	9,6	8,3	10,0	13,2
Tmavý byt						
	3,2	2,8	3,7	3,8	3,5	4,4
Malý byt						
	7,0	3,1	11,0	9,1	11,2	18,3

Neúplné rodiny			
Počet domácností	Bez dalších členů		S dalšími členy
Problémy s bydlením:	celkem	1 dítě	
		165.425	106.977
Vlhkost v bytě	12,4	11,1	12,2
Tmavý byt	6,8	6,4	4,8
Malý byt	9,2	8,6	9,6

Zdroj: [http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/\\$File/1600211412a.pdf](http://www.brno.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292757/$File/1600211412a.pdf). (vlastní zpracování).

Úplné rodiny s třemi a více dětmi uvádí problémy s kvalitou bydlení malý byt (cca 18%) a vlhký byt (cca 13%), neúplné rodiny uvádí jako problém s bydlením vlhkost v bytě (cca 12 %). Úplné rodiny s jedním nebo dvěma dětmi uvedly problémy s bydlením ve 2 %. Kvalita bydlení se odvíjí také od příjmu domácnosti. Tuto skutečnost potvrdily poznatky uvedené v teoretické části, kde odkazují na Junkovou a kol.(1975) která uvádí: U osamělých žen s dětmi se projevuje především jejich neuspokojivé bydlení (v podnájmu nebo jiným způsobem, časté je bydlení u rodičů). Vlhký a malý byt je jedním z ukazatelů kvality bydlení, vlhký byt může mít negativní dopady na zdravotní stav uživatelů bytu.

Tabulka 10 Náklady na bydlení, subjektivní názory (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté					
Náklady na bydlení jsou:	Bez dětí	S dětmi	Z toho		
			1 dítě	2 děti	3 a více dětí
Velkou zátěží	20	27,4	26,4	25,9	39,5
Určitou zátěží	71	66,3	66,2	68,7	53,8
Vůbec nejsou zátěží	9,0	6,3	7,4	5,3	6,7

Neúplné rodiny		
Náklady na bydlení jsou:	Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
Velkou zátěží	46,5	44,4
Určitou zátěží	48,7	51,6
Vůbec nejsou zátěží	4,7	4,0

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029275F/\\$File/1600211412e.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029275F/$File/1600211412e.pdf). (vlastní zpracování).

Pro všechny rodiny jsou náklady na bydlení určitou zátěží (tz. v jejich finančních možnostech je tyto náklady hradit).

Náklady na bydlení z čistých příjmů domácností činily v roce 2008 (16,2%), 2009 (16,5%), 2010 (16,7%), 2011 (17,3%), 2012 (18,2%), 2013 (18,6%). Z těchto údajů je patrné, že se náklady na bydlení rok od roku zvyšují.

Tabulka 11 Vybavení domácnosti (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté					
Domácnost je vybavena předměty	Bez dětí	S dětmi	Z toho		
			1 dítě	2 děti	3 a více dětí
Pračka	95,5	99,9	99,7	100,0	100,0
Barevný televizor	98,3	98,7	98,6	98,8	98,2
Telefon (pevná linka, mobil)	99,7	99,8	100,0	99,6	99,3
Osobní počítač	63,2	97,4	97,0	97,9	96,3
Osobní auto	77,1	89,8	87,4	93,1	83,9

Neúplné rodiny		
Domácnost je vybavena předměty	Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
	Pračka	97,6
Barevný televizor	99,5	98,4
Telefon (pevná linka, mobil)	98,9	98,2
Osobní počítač	93,0	74,1
Osobní auto	52,8	58,5

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029277B/\\$File/1600211413d.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029277B/$File/1600211413d.pdf). (vlastní zpracování).

Vybavení domácnosti u pračky, barevného televizoru, telefonu se mezi úplnými a neúplnými rodinami se neliší, osobního počítače vlastní méně neúplné rodiny než úplné. Větší rozdíly se projevily u vlastnictví osobního automobilu. Neúplné rodiny vlastní automobil o více jak 20% méně. Tuto skutečnost potvrzuje teoretická část v kapitole 3.3, kde Junková a kol. uvádí: Neúplné rodiny jsou hůře finančně i materiálně zajištěné. To se následně projevuje i ve vybavení domácností neúplných rodin.

Automobil je možné využít při trávení volného, k výletům, návštěvám zámků apod. Pro neúplné rodiny jsou tyto aktivity méně dostupné.

C) Společný znak - půjčky

Tabulka 12 Splácení půjček, subjektivní názory (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté				
Splácení půjček (kromě bytových) je:	Bez dětí	S dětmi		
		1 dítě	2 děti	3 a více dětí
Velkou zátěží	3,0	7,5	7,3	8,9
Určitou zátěží	6,1	15,9	14,7	15,4
Vůbec není zátěží	0,5	1,7	1,3	1,5
Domácnost půjčku nemá	90,5	74,9	76,8	74,2

Neúplné rodiny		
Splácení půjček (kromě bytových) je:	S dalšími členy	
	Bez dalších členů, 1 dítě	S dalšími členy
Velkou zátěží	7,8	8,5
Určitou zátěží	7,1	8,4
Vůbec není zátěží	2,0	0,7
Domácnost půjčku nemá	83,1	82,5

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029275F/\\$File/1600211412e.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E40029275F/$File/1600211412e.pdf). (vlastní zpracování).

Splácení půjček je pro úplné rodiny bez dětí nejmenší zátěží ze všech typů rodin (6,1 %). Pro rodiny s dětmi je už vyšší zátěží (cca 15 %) ve srovnání s úplnými rodina bez dětí, pro neúplné rodiny je velkou zátěží cca (8%). Téměř ¾ všech posuzovaných rodin uvedly, že půjčky nemají. To, že většina rodin uvedla, že nemá půjčky, lze hodnotit pozitivně. Je důležité rozvíjet finanční gramotnost dětí i dospělých a ukázat jim rizika zadlužení. Můj názor je takový, že od roku 2012 se zvýšil počet zadlužených rodin, což mohu potvrdit i ze svého zaměstnání, protože vyřizují exekuční agendu.

Zadluženost českých domácností obecně narůstá a také narůstá jejich neschopnost dluhy splácet. Poté dochází k exekuci a obstavení jejich majetku. V některých případech dochází i k vystěhování z bytu. Tuto skutečnost ilustrovala případová studie č. 1.

Tabulka 13 Domácnost si nemohla dovolit (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny.

Úplné rodiny čisté				
	Bez dětí	S dětmi		
		1 dítě	2 děti	3 a více dětí
Ročně týdenní dovolenou	30,6	34,4	29,8	43,5
Jíst obden maso	10,0	9,2	7,7	14,3
Dostatečně vytápět byt	4,0	3,8	4,2	3,9
Zaplatit neočekávaný výdaj	31,9	39,6	36,2	45,3

Neúplné rodiny		
	Bez dalších členů 1 dítě	S dalšími členy
Ročně týdenní dovolenou	18,4	16,6
Jíst obden maso	32,4	31,2
Dostatečně vytápět byt	5,3	4,7
Zaplatit neočekávaný výdaj	52,0	58,6

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292746/\\$File/1600211413e.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292746/$File/1600211413e.pdf). (vlastní zpracování).

Co se týká trávení volného času, týdenní roční dovolenou si můžou dovolit nejvíce úplné bezdětné rodiny (cca 31 %) a rodiny s jedním dítětem (téměř 35%). U rodin s třemi a více dětmi je to téměř 44 %. U neplných rodin cca 17 %. Rodiny se třemi a více dětmi jsou nuceny upřednostnit důležitější výdaje než je dovolená. *Podíl domácností, které si nemohly dovolit zaplatit alespoň týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti, poklesl ze 43,8 % v roce 2012 na 39,8 % v roce 2013.*

Neočekávaný výdaj si nemohou dovolit spíše neúplné rodiny (cca 55 %) rodin oproti úplným rodinám cca 40 %. *Podíl domácností, které si nemohly dovolit zaplatit neočekávaný výdaj, mírně poklesl, a to ze 44 % v roce 2012 na 43,2 % v roce 2013.*

Jíst obden maso nemohou z posuzovaných úplných rodin nejčastěji rodiny se třemi a více dětmi cca 14,3 %, u neúplných rodin tuto možnost nemá cca 33 %, což je téměř 3x více oproti úplné rodině se třemi a více dětmi. Zejména u dětí je důležitá kvalitní strava pro jejich zdravý vývoj.

Tabulka 14 Materiální deprivace (%).

Domácnost se závislými dětmi	3 a více položek z 9 sledovaných složek		4 a více položek z 9 sledovaných položek	
	Hranice chudoby			
	pod	nad	pod	nad
1 dospělý, 1 závislé dítě	62,3	21,8	34,7	5,9
2 dospělí, 1 závislé dítě	52,2	12,2	28,3	3,4

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292748/\\$File/1600211420.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292748/$File/1600211420.pdf) (vlastní zpracování).

Za materiálně deprivované se považují osoby z domácností, které uvedly nedostatek či neuspokojivou situaci u více jak 3 a více, resp. 4 a více položek z celkového počtu 9 samostatných. Vybrané položky pro hodnocení míry deprivace zahrnují předměty dlouhodobé spotřeby (telefon, barevný televizor, pračku, automobil) a případy, kdy domácnost má potíže při nakládání s finančními prostředky (krytí nečekaných výdajů, jeden týden dovolené ročně mi domov, jídlo s masem nebo rybou každý druhý den, přiměřené vytápění bytu nebo domu, předcházení vzniku dluhů). Míra deprivace je počítána za všechny osoby celkem, za osoby pod hranicí chudoby a za osoby nad hranicí chudoby.

Materiální deprivace se nejčastěji dotýká domácností s jedním dospělým a jedním závislým dítětem. Pod hranicí chudoby je ve 3 a více položkách cca 62% těchto rodin a ve 4 a více položkách cca 35% těchto rodin. U domácností se dvěma dospělými a jedním závislým dítětem se u tří a více položek pod hranicí chudoby nachází cca 52% rodin a u 4 a více položek cca 28% rodin.

E) Společný znak - vzdělání

Tabulka 15 Rodinné domácnosti a vzdělání osoby v čele (%).

Vzdělání osoby v čele rodiny	Úplné rodiny čisté	Neúplné rodiny
Základní (vč. neukončeného)	3,3	7,8
Nižší střední, vyučen	40,8	31,7
Úplné střední, nástavbové, pomaturitní	35,2	43,0
Vyšší odborné, vysokoškolské	20,7	17,4

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292731/\\$File/1600211411c.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/E400292731/$File/1600211411c.pdf). (vlastní zpracování).

Pokud se týká dosaženého vzdělání osoby v čele rodiny, u úplných čistých rodin je nejčastější vzdělání nižší střední, vyučen (cca 40 %). U neúplných rodin je nejčastějším vzděláním úplné střední (43 %). U úplných rodin čistých je více vysokoškolsky vzdělaných osob (cca 20 %), u neúplných rodin je více členů rodiny se základním vzděláním (cca 8 %).

Vzdělání je jedním z faktorů, které ovlivňuje profesním uplatněním, souvisí s výší příjmu. Souvisí také s reprodukcí sociálního statusu rodiny. Děti rodičů s nižším vzděláním procházejí spíše sestupnou mobilitou.

5.3 Případové studie

V případových studiích zohledňuji etický aspekt. Z důvodu ochrany soukromí neuvádím věk rodičů a dětí.

Případová studie č. 1

A) Vzdělání rodičů: žena: základní, **muž:** vyučen

B) Doba trvání manželství: 12 let

C) Rodinná situace: manželství rozvedeno

D) Počet dětí narozených v manželství: 4

Po 12 letech manželství se matka ze společného bytu odstěhovala za novým přítelem, se kterým byla těhotná. Všechny čtyři děti zanechala v péči otce. Následně byly děti rozhodnutím soudu svěřeny do péče otce a matce bylo soudně určeno platit výživné. Nad výchovou byl stanoven dohled. V té době soudní úprava styku matky s dětmi provedena nebyla, otec nemínil v kontaktech matky s dětmi bránit. Matka se s dětmi nestýkala, neboť měla zdravotní problémy. Manželství rodičů bylo rozvedeno. Z důvodu traumatické zkušenosti dětí s náhlým odchodem matky ze společné domácnosti navštěvovaly děti Krizové centrum. Ve škole měly podprůměrný prospěch, avšak neměly výchovné problémy. Šetřením bylo zjištěno, že se matka o život a zdraví svých dětí nezajímá, neprojevuje o ně zájem, nestýká se s nimi. Matka výživné na děti neplatila. Otec měl dluhy, které byly vymáhány exekučně. Pobíral invalidní důchod a sociální dávky, pracoval v chráněné dílně. Bydlel s dětmi v nájemním bytě, ze kterého dostal výpověď z důvodu neplacení nájemného a musel se s dětmi vystěhovat. Děti neměly kde bydlet a kam se vrátit. Otec se proto obrátil o pomoc na orgán péče o děti. Protože byl značně zadlužený a matka neplatila výživné, nemohl si dovolit hledat nové bydlení pro sebe a svoje děti. Z tohoto důvodu byly děti umístěny do dětského domova, kde je otec navštěvoval.

Z této kazuistiky je patrné, že na rozpadu manželství a zároveň i rodiny se podílela nevěra manželky. S rozpadem manželství se změnil radikálně život celé rodiny. Otec zůstal s dětmi sám, což pro něj nebylo jednoduché. Snažil se zajistit chod rodiny, aby děti co nejméně pociťovaly nepřítomnost matky. Přesto odchod matky byl pro děti traumatizující zážitek, jak po stránce psychické tak i emoční. Došlo u nich ke zhoršení prospěchu ve škole. Nakonec ztratily i domov, protože otec neměl dostatek finančních

prostředků na placení nájemného, byl i s dětmi vystěhován z bytu. Děti byly umístěny do ústavní výchovy.

Na tomto případě je ukázáno, jak důležitou roli v životě dětí, zejména v raném věku hrají jejich rodiče a harmonický domov. I když se otec snažil matku zastoupit, její odchod znamenal pro děti přetržení vztahu s matkou. Jakékoliv náhlé přerušení již vytvořených vztahů a citových vazeb může u dítěte vést k přechodnému i dlouhodobému poškození. Dostavuje se separační úzkost (odloučení). V tomto případě došlo k narušení citové vazby dítěte k nejdůležitější osobě, v tomto případě k matce. Děti postrádaly její blízkost a dotyk, pocit jistoty a bezpečí, což jim způsobilo velké trauma. Pokud dítě v dětství zažívá citové strádání, nejistotu, strach anebo stres, s velkou pravděpodobností se v dospělosti u něj projeví neurózy a poruchy osobnosti.⁶

Také ekonomická stránka této neúplné rodiny byla velice špatná. Matka neplatila otcí výživné, otcův příjem byl postižen několika exekucemi. Rodina finančně strádala. Situace vygradovala tím, že otec neměl peníze na nájemné a byl i nezletilými dětmi vystěhován z bytu. Rodina se ocitla „na ulici“. Za této situace musel zasáhnout orgán péče o děti. Následně soud vydal předběžné opatření, na základě kterého byly děti umístěny v dětském domově.

Nezletilým dětem se nejprve rozpadla rodina, opustila je jejich matka a nakonec přišly i o domov, ve kterém vyrůstaly a nemohly žít společně se svým otcem.

Případová studie č. 2

A) Vzdělání rodičů: žena: středoškolské, **muž:** vyučen

B) Doba trvání manželství: 9 let

C) Rodinná situace: manželství rozvedeno

D) Počet dětí narozených v manželství: 2

Manželství rodičů bylo rozvedeno po 9 letech manželství. Obě děti byly svěřeny do péče matky, otcí bylo stanoveno výživné, které řádně neplatil. Matka výživné na děti vymáhala soudně. V bytě, ve kterém bydlela s dětmi, spáchala matka sebevraždu. Z tohoto důvodu se děti se ujal jejich otec. Děti žily s otcem v jeho bytě. Nechtěly v bytě, kde došlo k úmrtí

⁶ (<http://www.babyonline.cz/vyvoj-ditete/separacni-uzkost>).

jejich matky dále pobývat. Psycholog se vyjádřil k této situaci tak, že pobyt v bytě, kde žily děti se svojí matkou, pro ně není nadále vhodný. Doporučil změnu lokality. Z tohoto důvodu otec vyměnil svůj byt a byt matky dětí za byt v jiné lokalitě.

Na této kazuistice je popsán případ, kdy děti po rozchodu rodičů nejprve ztratily rodinu, ve které vyrůstaly. Děti přišly o domov, ve kterém byli maminka i tatínek. Po rozvodu zůstaly s matkou. Dalo se říci, že nestrádaly ani po emoční ani po finanční stránce. Otec se s nimi stýkal. Později za tragických událostí ztratily matku. Rozvod manželství rodičů je pro děti velkou emoční zátěží, ovšem smrt jednoho z rodičů a především matky, je pro dítě největší ztrátou, kterou může prožít. Matka zastává v životě dítěte velmi významnou a těžce zastupitelnou roli.

Případová studie č. 3

A) Vzdělání rodičů: žena: středoškolské, muž: vyučen

B) Doba trvání manželství: 18 let

C) Rodinná situace: manželství rozvedeno

D) Počet narozených dětí: 5

Manželství rodičů bylo rozvedeno po 17 letech manželství a všech 5 dětí bylo svěřeno do péče matky. Otcí bylo stanoveno výživné. Zároveň byl upraven styk otce s dětmi. Důvodem úpravy styku byla skutečnost, že děti měly na otce nedobré vzpomínky, neboť se s mámou často hádali, byla vícekrát přivolána policie. Vztah dětí k otci byl ovlivněn konflikty mezi rodiči, kdy jeden druhého nebyly schopni akceptovat. Na děti působila vzájemná nesnášenlivost rodičů a vyvolávala nejistotu v citových vazbách k oběma rodičům. U dětí došlo k emočnímu narušení citové vazby k otci. Dlouhodobé napětí v rodině způsobilo, že se přiklonily k matce a mají k ní pozitivní citovou vazbu. K otci převažuje vazba s negativním nábojem, na otce se zlobí. Intenzita těchto vztahů je ovlivněna věkem dětí. Starší děti se nechtějí s otcem stýkat.

Matka je v současné době zaměstnána, bydlí s dětmi v bytě, kde mají více prostoru. Předtím žila matka s dětmi v jedné místnosti. Dříve nepracovala, protože byla nemocná. Otec není stabilně zaměstnán, opakovaně je evidován v evidenci uchazečů o zaměstnání, o podporu v nezaměstnanosti nepožádal. Výživné na děti nehradí v plné výši, jeho dluh na výživném nadále narůstá.

Tato kazuistika ukazuje, jak negativně působí na děti konflikty mezi rodiči. Nejenom, že tyto konflikty prožívají společně s rodiči, ale poté se odrazí i v jejich vztahu s rodiči do budoucna. Ovlivní jejich emoční prožívání, v některých případech až do dospělého věku.

Případová studie č. 4

A) Vzdělání rodičů: žena: vyučena, **muž:** vyučen

B) Rodinná situace: manželství nebylo uzavřeno

C) Počet narozených dětí: 1

Rodiče dítěte spolu nikdy nežili ve společné domácnosti. Matka od narození dítěte bydlela v různých azylových domech, poté byla ve výkonu trestu a dítě pobývalo v Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Po propuštění z výkonu trestu měla matka dítě ve své péči, v té době byla zaměstnána. Otec platil na dítě výživné. Často a opakovaně matka společné dítě nechávala u otce, vracela se pro něj nepravidelně. Jednoho dne ho zavedla k otci a už se pro něj nevrátila. Dítěte se vzdala. Nejdříve se dítě na matku ptalo, poté přestalo. Od té doby je dítě v péči otce, ten se o něj stará s pomocí své rodiny, hlavně své matky. U matky společného dítěte se začaly projevovat sebevražedné tendence a závislost na alkoholu. Poté se pokusila o sebevraždu. Byla 4 měsíce na léčení v nemocnici. V současné době je matka vedena jako uchazečka o zaměstnání, na svoji osobu žádný příspěvek nepobírá. Necítí se v důsledku své nemoci schopna o dítě postarat, odmítá ho převzít. S dítětem se matka stýkala. V poslední době její kontakty s dítětem nabyly na intenzitě, dítě matku oslovuje křestním jménem. Matka bydlí s přítelem ve společné domácnosti v pronajatém bytě, partner pracuje. Společné dítě bylo svěřeno soudním rozhodnutím do péče otce a matce bylo stanoveno výživné. Otec s dítětem bydlí v rodinném domě spolu s matkou otce a jeho bratrem. Obývá s dítětem jeden pokoj se strohým vybavením. Ani u otce nebyly optimální podmínky pro výchovu dítěte. Předtím, než mu ho soud svěřil do péče, býval otec často viděn pod vlivem alkoholu. Bylo také zjištěno, že alkohol požívá i jeho matka a jeho bratr, poté mezi nimi dochází k neshodám za přítomnosti dětí. Z tohoto důvodu na péči otce dohlíží orgán sociálněprávní ochrany dětí. Otec o dítě projevuje zájem, vcelku dobře se o něj stará, mezi otcem a dítětem je kladný citový vztah a citové pouto. Poté, co dítě převzal od matky, pobíral rodičovský příspěvek a přídavek na dítě. V té době nepracoval, byl dlouhodobě veden na úřadu práce. Nyní je zaměstnán, babička dítěte i otcův bratr nyní také pracují.

Na doporučení orgánu sociálněprávní ochrany otec navázal spolupráci s rodinnou poradnou a s organizací Anonymních alkoholiků.

Případová studie č. 5

A) Vzdělání rodičů: žena: základní, otec neuveden

B) Rodinná situace: dítě se narodilo matce za svobodna

C) Počet dětí: 1

Po narození dítěte neměla matka vhodné bydlení, neměla práci a tedy i dostatek finančních prostředků. Péči o dítě přenechala své matce a jejímu manželovi. Od tří měsíců života dítěte ho soustavně zanedbávala. Matka je zřejmě závislá na drogách, žije podivným životem. Přespává u známých, bydlení nemá. Nikde dříve nepracovala, pokud ano, tak pouze krátkodobě. Přes opakované nabídky na zaměstnání ze strany rodiny nepracuje. Matce bylo stanoveno výživné na dítě, které neplní, na výživném má dluh. Dítě se s matkou stýká velice málo, nepravidelně. Matka pouze telefonuje, dohodnuté návštěvy ruší. Dítě je od svých 4 let v péči babičky a dědečka. Ikdyž prarodiče mají snahu, aby se nenarušila citová vazba dítěte s matkou, pokud matka telefonuje, dítě nechce jít k telefonu. Ztrácí k matce jakoukoliv důvěru. Prarodiče dítěte pobírají invalidní důchod, nad to si přivydělávají. Snaží se co nejvíce zajistit zdravý vývoj dítěte, zabezpečit jeho potřeby.

Z této kazuistiky je patrné, že i přes snahu prarodičů nenarušit citovou vazbu dítěte k matce z důvodu nezájmu matky o dítě k tomu postupně dochází. Matka neměla a možná i o to dostatečně neusilovala mít příznivé podmínky pro výchovu dítěte, nestarala se o finanční zabezpečení sebe a svého dítěte. Veškerou péči o dítě převzali prarodiče.

Případová studie č. 6

A) Rodinná situace: manželství nebylo uzavřeno, otec zemřel

B) Počet narozených dětí: 1

Rodiče žili v nesezdaném soužití, v době narození dítěte bydleli společně v bytě s matky otce dítěte. Poté se odstěhovali do samostatného bydlení. Otec měl problémy s alkoholem a drogami, pod jejich vlivem byl agresivní. Z tohoto důvodu matka odešla se synem ze společné domácnosti do azylového domu. Půl roku po jejím odchodu otec spáchal sebevraždu. Matka pobírá mateřský příspěvek, bydlí v pronajatém bytě s dítětem.

Z dítěte se stal poloviční sirotek. Když matka žádala o sirotčí důchod, bylo jí sděleno, že syn nárok na sirotčí důchod nemá, protože jeho otec pracoval „načerno“ a platil si jenom zdravotní pojištění (protože věděl, že musí), sociální pojištění si neplatil. A právě z tohoto důvodu byla matce dítěte zamítnuta žádost o sirotčí důchod pro syna. Z důvodu úřední překážky se matka se synem dostaly do velice těžké finanční situace.

Tato kazuistika dokládá, že je třeba ze strany společnosti reagovat na konkrétní situace, v tomto případě novelizací zákona o důchodovém pojištění (č. 155/1995 Sb.), neboť se v něm uvádí *„Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě, zemřel-li rodič (osvojitel) dítěte nebo osoba, která převzala do péče dítě nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče.“* To znamená, že nárok na sirotčí důchod vznikne mimo jiné, pokud rodič splňoval podmínku potřebné doby pojištění na nárok na invalidní důchod nebo starobní důchod. Jinak řečeno, pokud si rodiče dítěte nepředplatí na sociálním pojištění, jsou za to trestány jejich děti. V civilizované zemi je stát povinen se o sirotky alespoň částečně postarat bez ohledu na to, zda jim to rodiče předplatili.

6 ZÁVĚRY VÝZKUMU A DISKUZE

Z výsledků výzkumu jednoznačně vyplývá, že v kvalitě života úplných rodin a neúplných rodin existují značné rozdíly. Rozdíly se projevily ve všech porovnávaných faktorech: příjem rodiny, bydlení, půjčky, trávení volného času, vzdělání. Zároveň se projevily rozdíly v kvalitě života úplných rodin s jedním nebo dvěma dětmi a úplných rodin s třemi a více dětmi.

Z poznatků, které jsem získala provedeným výzkumem, jsem vyvodila odpovědi na výzkumné otázky.

1. Existují rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin?

Z použitých statistických dat jednoznačně vyplývá, že rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin existují. Tuto skutečnost ilustrovaly i uváděné kazuistiky.

Rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin se projevily v těchto dimenzích:

A) Materiální stránka:

Neúplné rodiny mají oproti rodinám úplným nižší finanční příjmy, nižší ekonomický standard. Neúplné rodiny se častěji potýkají s finančními problémy než rodiny úplné. Po příjmové stránce jsou na tom nejhůře úplné rodiny s třemi a více dětmi. Ze statistického šetření vyplynulo, že s každým dalším dítětem se příjem rodiny snižuje. Tuto skutečnosti potvrdily i teoretické poznatky. Neúplné rodiny jsou nejčastějšími domácnostmi s příjmem pod životním minimem. Mají potíže vycházet s příjmem častěji než rodiny úplné. Problémy vycházet s příjmem uvádí také úplné rodiny s třemi a více dětmi. Průměrný měsíční příjem na jednotlivce v úplné rodině s dvěma dětmi činí 10.540,-Kč, s třemi a více dětmi je to 8.591,-Kč, u neúplné rodiny bez dalších členů, jedno dítě (samoživitel s jedním dítětem) 10.455,-Kč. Faktory, které způsobují příjmovou chudobu rodin jsou: vyšší počet závislých dětí v domácnosti, nízké vzdělání rodičů, neúplnost rodiny, ekonomickou neaktivitou a nezaměstnaností dospělých členů rodiny. Nedostatečný příjem rodiny se promítá do kvality bydlení, vybavení domácnosti, do způsobu trávení volného času a trávení dovolené.

B) Kvalita bydlení, vybavení bytu:

Rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami se projevují také v kvalitě bydlení, v nákladech na bydlení, ve vybavení domácnosti.

Nejčastěji se s problémy v bydlení potýkají úplné rodiny se třemi a více dětmi, nejčastějším uváděným důvodem je malý byt. Úplné rodiny s jedním nebo dvěma dětmi uvádí také jako nejčastěji malý byt. Neúplné rodiny mají největší problémy s vlhkostí v bytě. Náklady na bydlení jsou pro všechny posuzované typy rodin větší zátěží. Myslím si, že neúplné rodiny a úplné rodiny s více jak s třemi dětmi snáze dosáhnou na sociální dávky v podobě příspěvku na bydlení, než rodiny úplné s jedním nebo dvěma dětmi. Z tohoto důvodu se dle mého názoru rozdíl mezi úplnými a neúplnými rodinami neprojevil jako výrazný.

Rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami se ukázaly i ve vybavení domácnosti. Největší rozdíly se projevíly ve vlastnictví osobního automobilu. Osobní automobil vlastní necelých 60% neúplných rodin a přibližně 90% úplných rodin má osobní automobil. U položek osobní počítač, pračka, barevná televize byly rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami minimální.

Kvalita bydlení a vybavení domácnosti přímo souvisí s příjmem domácnosti. Nízkopříjmové domácnosti, mezi něž lze zařadit rodiny s více jak třemi dětmi a neúplné rodiny, nemají často dostatek finančních prostředků k pořízení adekvátního bydlení, nejčastěji uváděly problémy s vlhkostí v bytě a nedostačující velikost bytu. Vybavení domácnosti je také u rodin neúplných na nižší úrovni než u rodin úplných.

C) Půjčky

Pro neúplné rodiny je obtížnější splácení půjčky než pro rodiny úplné. Převážná většina neúplných rodin půjčky nemá.

Neočekávaný výdaj si nemůže dovolit téměř 2x více neúplných rodin než rodin úplných. 45 % rodin se třemi a více dětmi si nemůže dovolit neočekávaný výdaj. Jako neočekávaný výdaj byla ve statistickém šetření stanovena částka 9.400,-Kč.

V současné době obecně narůstá zadluženost českých domácností. Dostávají se do platební neschopnosti, což má za následek exekuci. K umoření dluhu je postihován jejich příjem i majetek. Rodinám hrozí, že se ocitnou „na ulici“.

D) Trávení volného času:

I v trávení volného času se projevíly rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami. Roční týdenní dovolenou si může dovolit o 11 % více úplných rodin oproti rodinám neúplným. Téměř polovina rodin s třemi a více dětmi si nemůže dovolit roční týdenní dovolenou.

Volný čas a způsob trávení volného času je jednou z důležitých složek života. Poskytuje možnost odpočinout si od každodenních povinností, slouží k regeneraci psychických a fyzických sil a k relaxaci. Volný čas také znamená prostor pro sociální kontakty, pro vlastní potřeby a zájmy. U dětí je důležitý pro rozvoj jejich osobnosti, naplnění talentu. Volný čas je součástí zdravého životního stylu.

Z výzkumu vyplynulo, že příjmová situace rodiny ovlivňuje i kvalitu stravování. Jíst obden maso nemůže 3x více neúplných rodin než rodin úplných. Zejména u dětí je důležitá kvalitní strava pro jejich zdravý vývoj.

D) Materiální deprivace:

Z výzkumu vyplynulo, že neúplné rodiny ohrožuje ve větší míře materiální deprivace než rodiny úplné. Z toho pramení celá řada problémů. Rodiče v neúplných rodinách nemohou dopřát svým dětem stejně jako rodiče v rodinách úplných. Týká se to vzdělání dětí, jejich kulturních a sportovních aktivit. Projevuje se v kvalitě bydlení, vybavení domácnosti, trávení volného času, v kvalitě stravování. Nespokojenost s finanční situací rodiny se může projevit ve formě negativních pocitů jako je nervozita, skepse, špatná nálada. Může ovlivnit kvalitu mateřské péče. Z důvodu nedostatku finančních prostředků některé osamělé matky dvě zaměstnání a z tohoto důvodu se jim nedostává dostatek času pomáhat dítěti se školními povinnostmi, věnovat se dítěti ve volném čase. Dlouhodobé finanční problémy mohou mít za následek zhoršení zdravotního stavu. Mnohonásobná materiální deprivace se nejčastěji dotýká neúplných rodin se závislými dětmi. Materiální deprivace je důležitým ukazatelem socioekonomického statusu rodiny.

E) Vzdělání:

Rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami se projevily ve vzdělání osob v čele domácnosti. V úplných rodinách je více osob v čele rodiny s vysokoškolským vzděláním oproti rodinám neúplným. U neúplných rodin je více osob v čele rodiny se základním vzděláním. Nejčastějším vzděláním úplných i neúplných rodin je úplné střední.

Ze statistických šetření vyplývá, že čím má jedinec vyšší vzdělání, tím spíše se má komu svěřit se svými osobními záležitostmi a v případě potřeby může požádat o pomoc své příbuzné nebo přátele. Naproti tomu nezaměstnaní lidé se domnívají, že se nemají komu svěřit a v případě potřeby požádat o pomoc.

Z teoretických poznatků i z výzkumu vyplynulo, že všechny sledované faktory se navzájem prolínají a spolu vzájemně souvisí.

Z ilustrativních kazuistik také vyplynulo, že se neúplné rodiny potýkají s finančními problémy. Ty také souvisí s neplacením výživného na děti od druhého partnera. I u nich se projeví problémy s bydlením.

2. Které faktory způsobují rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin?

- Počet závislých dětí a ekonomicky aktivních dospělých. S každým dalším dítětem se příjem rodiny snižuje,
- Příjem rodiny. Promítá se do kvality bydlení, do schopnosti hradit platby s ním spojené, do vybavení domácnosti, do trávení volného času, do kvality stravování,
- Vzdělání osob v čele rodiny.

Všechny tyto faktory se navzájem prolínají.

3. Jaké dopady mají zjištěné faktory na kvalitu života jednotlivých rodin v různých dimenzích života?

Dopady se projevují ve všech dimenzích života. Jednotlivé dimenze na sebe působí a vzájemně se ovlivňují. Výše vzdělání se projevuje v profesním životě a ve finančním ohodnocení v zaměstnání. Příjem rodiny se ovlivňuje kvalitu bydlení, promítá se do vybavení domácnosti. Způsob trávení volného času a dovolených je také ovlivněn příjmem rodiny. Výše příjmu rodiny se projevuje ve kvalitě stravování a v této souvislosti i se zdravotním stavem členů rodiny.

Finanční zabezpečení:

Neúplné rodiny mají oproti rodinám úplným nižší finanční příjmy, nižší ekonomický standard. Častěji se potýkají s finančními problémy než rodiny úplné. Po příjmové stránce jsou na tom nejhůře úplné rodiny s třemi a více dětmi. Příjem rodiny přímo ovlivňuje kvalitu zabezpečování každodenních potřeb, jako je strava, bydlení. Neúplné rodiny vycházejí oproti úplným rodinám obtížněji s příjmy. Mají nižší sociální status rodiny než rodiny úplné. Neúplné rodiny jsou nejčastějšími domácnostmi s příjmem pod životním minimem. Problémy vycházet s příjmem uvádí také úplné rodiny s třemi a více dětmi. Pro neúplné rodiny je obtížnější splácení půjčky než pro rodiny úplné. Neúplné rodiny ohrožuje ve větší míře materiální deprivace než rodiny úplné.

Bydlení: Rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami se projevují v kvalitě bydlení, v nákladech na bydlení, ve vybavení domácnosti. Promítají se do kvality bydlení (vlhký byt, malý byt, tmavý byt). Neúplné rodiny vnímají náklady na bydlení jako velkou zátěž oproti rodinám úplným. Vybavení domácnosti je u rodin neúplných na nižší úrovni než u rodin úplných.

Trávení volného času a možnost si dopřát jednou za rok týdenní dovolenou.

Roční týdenní dovolenou si může dopřát o 11 % více úplných rodin oproti rodinám neúplným. Téměř polovina rodin s třemi a více dětmi si nemůže dovolit roční týdenní dovolenou.

Vzdělání: V úplných rodinách je více osob v čele rodiny s vysokoškolským vzděláním oproti rodinám neúplným. U neúplných rodin je více osob v čele rodiny se základním vzděláním. Nejčastějším vzděláním úplných i neúplných rodin je úplné střední. Kdo má vyšší vzdělání lépe se uplatní v profesním životě a dosahuje vyšších příjmů než ten, kdo má vzdělání nižší.

4. Jak ovlivňují jejich životní hodnoty, zájmy, trávení volného času?

Dlouhodobě špatná ekonomická situace rodiny způsobuje u osamělého rodiče, že vidí budoucnost pesimisticky. Pociťuje nespokojenost se svým životem, dostávají se negativní pocity jako je nervozita, skepse, beznaděj. Ženy po odchodu partnera pociťují osamění, u některých dochází k sociální izolaci. Aby finančně zabezpečily rodinu, nemají dostatek volného času pro své aktivity, které je baví. Rodiny jsou omezeny v možnosti v trávení volného času a dovolených. Osamocení rodič a vícečetné úplné rodiny nemohou zpravidla svým dětem dopřát to, co rodiny úplné, zejména kvalitní vzdělání, kulturní a sportovní vyžití.

V rodině se shromažďují všechny druhy kapitálů a předávají se dalším generacím (ekonomický, symbolický, kulturní, vzdělanostní, sociální). Kulturní, vzdělanostní a sociální kapitál tvoří klíčový prvek v přístupu k financím. V rodinách ohrožených chudobou bývá sociální kapitál nerozvinutý.

Dlouhodobě špatná finanční situace rodin se může promítnout také do vztahů mezi partnery nebo mezi rodiči a dětmi. Může mít za následek rozpad partnerského vztahu či rozvod manželství. Může mít také za následek zhoršení zdravotního stavu jedince.

Z ilustrovaných kazuistik vyplynulo, že neúplné rodiny postihují psychosociální důsledky rozpadu partnerského vztahu, rozvodu manželství nebo úmrtí člena rodiny. Rozpad rodiny ovlivňuje emoční prožívání členů domácnosti, zejména u dětí. Ve třech případech došlo u dětí i k citovému strádání z důvodu nezájmu nebo ztráty matky. Členové rodiny byli nuceni přehodnotit svoje životní hodnoty, své postoje, v jednom případě se prarodiče museli ujmout péče o své vnouče, protože ho jeho matka zanedbávala.

4. Jak efektivně funguje systém podpory a aktivity k podpoře rodin v ČR?

V teoretické části jsem analýzou stávající sociální systém v České republice zjistila, že český sociální systém sice zahrnuje kategorii osamělých rodičů a matek samoživitelek, ale na tyto kategorie se zaměřuje pouze, pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima. Ze strany státu jsou poskytovány rodičům dětí daňová zvýhodnění, čímž se snížila daňová zátěž pracujících osob. Pasivní podpora ze strany státu funguje prostřednictvím dávek státní sociální podpory. Tyto dávky zohledňují příjmovou a sociální situaci rodiny.

„Je třeba, aby docházelo k poklesu příjmové diferenciaci určitých skupin pracujících tak, aby nedocházelo ke zvyšování počtu osob ohrožených chudobou. Konkrétně se jedná o rodiny osamělých a rozvedených rodičů, kteří jsou závislí pouze na jednom příjmu. Jedná se především o problém neplacení výživného na děti. Podle Českého statistického úřadu 39 -50 % rodičů nehradí výživné. Podle dat ministerstva práce a sociálních věcí se tak neplacení výživného týká 55 tisíc dětí.“ (<http://www.novinky.cz/domaci/362903-vyzivne-na-deti-neplati-polovina-rodicu.html>).

„Aktivity k podpoře rodin ze strany státu zahrnují sociální služby formou sociálního poradenství, služby sociální péče, služby sociální prevence. Současná sociální práce zkoumá i v praxi škálu sociálních problémů týkajících se nejrůznějších skupin lidí. Kromě toho však naplňování potřeb určitých typů klientů vyžaduje řadu znalostí a odborných postupů vázaných na jednotlivé cílové skupiny.“ (Matoušek, Kolářková, Kodymová, 2005, s. 351).

Stěžejní otázkou je schopnost rodičů sladovat pracovní povinnosti a péči o rodinu. Nejproblematičtější je situace v neúplných rodinách. Matky samoživitelky mají zpravidla horší uplatnění na trhu práce. S tím souvisí další aktuální nevyřešený problém. Je to nedostatečná kapacita míst pro děti v předškolním věku. Poptávka několikanásobně překračuje nabídku. To má za následek, že matky dětí nemohou nastoupit po rodičovské dovolené do zaměstnání, v některých případech nastoupí do zaměstnání za cenu toho,

že dítě navštěvuje soukromou školku, kde se školné pohybuje v částkách několika tisíc měsíčně. Existuje ovšem velké množství úplných i neúplných rodin, které si tuto alternativu s ohledem na své příjmy nemohou dovolit.

Velká část rodin ohrožených chudobou se vyrovnává s nezaměstnaností, má existenční problémy. Je třeba poskytnout pomoc sociálně znevýhodněným rodinám při řešení jejich bytových problémů a uvést v platnost zákon o sociálním bydlení. Věnovat pozornost preventivní práci s těmito rodinami a tím předcházet materiální deprivaci a sociálnímu vyloučení těchto rodin.

Myslím si, že je třeba, aby se sociální systém více zaměřil na aktivní pomoc osamělým rodičům a také matkám malých dětí, aby se jim dařilo sladit profesní povinnosti s péčí o rodinu. Vyřešit nedostatek míst v zařízeních pro děti předškolního věku. Přetrvávající tradiční genderová dělba rolí vede k tomu, že nadále výchova dětí a péče o rodinu zůstává z velké části na ženách.

ZÁVĚR

Diplomovou práci jsem zaměřila na kvalitu života úplných a neúplných rodin. Jejím hlavním cílem bylo zjistit, zda existují rozdíly v kvalitě života úplných a neúplných rodin. Teoretická část se skládá ze 4 kapitol. V teoretické části jsem za pomoci odborné literatury shrnula poznatky o současné rodině, vymezila pojem kvalita života a její dimenze, zabývala se problémy současné rodiny a charakterizovala aktivity směřující k podpoře rodin a zlepšení kvality jejich života. Součástí poslední kapitoly je zaměření na možnosti uplatnění sociálního pedagoga v problematice kvality života úplných a neúplných rodin. Praktická část je rozčleněna do dvou kapitol. První kapitola vymezuje cíle diplomové práce a použití kvalitativní strategie. Druhá kapitola se věnuje samotnému výzkumu a provedení komparace vybraných dimenzí kvality života úplných a neúplných rodin. Praktická část vychází z části teoretické.

Myslím, že mohu konstatovat, že všechny cíle diplomové práce byly splněny. Výsledky provedené komparace jednoznačně ukázaly, že v kvalitě života úplných a neúplných rodin existují značné rozdíly. V naprosté většině porovnávaných dimenzí kvality života vyplynulo, že kvalita života úplných rodin, mimo úplných rodin s více jak třemi dětmi, je na vyšší úrovni než u rodin neúplných.

Neúplné rodiny se oproti rodinám úplným více potýkají s ekonomickým znevýhodněním. Z důvodu nízkého sociálního statusu trpí mnohonásobnou materiální deprivací. Z výsledků vyplývá, že příjem rodiny přímo ovlivňuje kvalitu zabezpečování každodenních potřeb, jako je strava a s tím související zdraví.

Ke špatné ekonomické situaci osamocených rodičů přispívá také další skutečnost. Jsou závislí na pravidelném příjmu, a pokud jim bývalý partneři nebo partnerky neplatí výživné na děti, ocitají se v těžké životní situaci. Domoci se výživného bývá často obtížné i za pomoci soudu. Výživné se často stává nedobytným.

Bydlení a vybavení domácností neúplných rodin je také na nižší úrovni než rodin úplných. Kvalita bydlení přímo souvisí s výší příjmu rodiny.

Vzdělání dospělých členů rodiny přímo souvisí s výší jejich příjmů a v té souvislosti s kvalitou života rodiny.

Dlouhodobě špatná ekonomická situace neúplných rodin omezuje jejich možnosti v trávení volného času a dovolených. Dopadá i na děti, které jsou na jejich příjem a péči odkázané.

Osamocení rodiče nemohou zpravidla svým dětem dopřát to, co rodiny úplně. Týká se to úrovně vzdělání, návštěv zájmových kroužků, kulturních a sportovních akcí. Podobná situace se ukázala u úplných rodin s více jak třemi dětmi. U dětí z nízkopříjmových rodin dochází ze strany vrstevníků ke stigmatizaci⁷.

Domnívám se, že realizovaný výzkum a získané poznatky podávají alespoň částečný obraz o kvalitě života současných rodin. Z hlediska působení sociální pedagogiky by výsledky mohly být využity v sociální práci s těmito rodinami. Výsledky výzkumu mohou být námětem k řešení problematiky kvality života současných rodin. Mohou pomoci při tvorbě opatření cílených přímo na rodiny, které jsou ohroženy materiální deprivací, chudobou a souvislosti s tím i sociálním vyloučením. Pomoci těmto rodinám překonat jejich náročnou situaci, kterou nemohou či neumějí vyřešit sami, ale především ochránit nezletilé dítě. Vyvinout taková opatření, aby byly rozdíly ve všech popsanych dimenzích života úplných a neúplných rodin co možná nejmenší. Poskytnout adekvátní pomoc sociálně znevýhodněným rodinám, vyřešit jejich existenční problémy tak, aby byl u nich naplněn termín well-being (osobní pohoda, pocit životní pohody, životního blaha, blahobytu). Z tohoto důvodu je nadále nutné provádět pravidelná statistická šetření o životních podmínkách současných rodin a základě jejich výsledků vytvářet projekty a opatření zaměřující se primárně na problémy současných rodin ohrožených chudobou a sociálním vyloučením. Reagovat na sociální rizika, odstraňovat jejich negativní dopady a eliminovat sociální tvrdosti. Tato problematika by mohla být námětem pro další výzkum.

Všeobecná deklarace lidských práv, vydaná na půdě OSN v roce 1948, ve svém čl. 22 stanoví, že „každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti. V článku 25 dokument upřesňuje: „každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny.“⁸

⁷ apriorní negativní hodnocení člověka, většinou generalizované na celou jeho osobnost. ([http://cs.wikipedia.org/wiki/Stigma_\(Goffman\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Stigma_(Goffman))).

⁸<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ADAMS, Susan L. *Testy rodinné soudržnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 111 s. ISBN 8071785016.
- [2] BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
- [3] BROULÍKOVÁ, Jana a Věra KUCHAROVÁ. *Opatření sociální politiky k problémovým typům rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002, 49, [37], iii s.
- [4] Konfrontace názorů a preferencí s dnešním chováním na pozadí etap rodinného cyklu [cit.2015–02–17]. Dostupné z <http://www.czech-ggs.cz>
- [5] DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2008, 234 s. ISBN 9788073301361.
- [6] FOLIA UNIVERSITATIS AGRICULTURAE ET SILVICULTURAE MENDELIANAE BRUNENSIS, Edice původních vědeckých prací a monografií, 2013, ISBN 978-80-7375-911-7.
- [7] FUČÍK, Petr. *Rozvod a změny reprodukčních strategií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 168 s. ISBN 9788021060937.
- [8] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- [9] Matky samoživitelky a jejich situace v České republice [cit.2015–01–17]. Dostupné z: http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf.
- [10] GIDDENS, Anthony: *Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012, 215 s., ISBN: 978-80-262-0175-5.
- [11] GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.
- [12] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

- [13] JUNKOVÁ, Lydie. Sociální situace neúplné rodiny: (výsledky empirického výzkumu sociální situace neúplné rodiny rozvedené ženy s dětmi do 15let). Praha: Československý výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1975, 181 s.
- [14] Kde jsi táto [cit.2015–03–17]. Dostupné z: www.KdeJsiTato.cz.
- [15] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [16] KREBS, Vojtěch. Sociální politika. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007, 503 s. ISBN 9788073572761.
- [17] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 195 s. ISBN 80-7178-835-x.
- [18] KUCHAROVÁ, Věra. *Rodina a zaměstnání: (deskriptivní fáze analýzy)*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2007, 57, 8 s. ISBN 978-80-87007-65-5.
- [19] KUCHAROVÁ, Věra a Věra LHOTSKÁ. *Šetření rodin obracejících se na sociální referáty o pomoc*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1993, 41 s.
- [20] LACA, Slavomír. Sociální pedagogika v kontextu teorie a praxe I. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, 217 s. ISBN 978-80-87182-45-1.
- [21] MAREŠ, Petr a Tomáš POTOČNÝ. Modernizace a česká rodina: Modernization and the Czech family : sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2003, 348 s. ISBN 80-86598-61-6.
- [22] MAREŠ, Petr a Ondřej HOFÍREK. Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze: *sborník z konference*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, 324 s. ISBN 978-80-210-4439-5.
- [23] MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ. *Proměny současné české rodiny: (rodina gender - stratifikace)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s. ISBN 80-85850-93-1.
- [24] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.

- [25] MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifikta různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-x.
- [26] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
- [27] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- [28] MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- [29] MÜHLPACHR, Pavel a kol., *Sociální pedagogika II.*, Brno 2011, s. 247.
- [30] Ministerstvo práce a sociálních věcí, [on-line], MPSV [cit.2015–02–1]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/14471>.
- [31] Ministerstvo práce a sociálních věcí [on-line], MPSV [cit.2015–01–17]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#sph>.
- [32] Ministerstvo práce a sociálních věcí [on-line], MPSV [cit.2015–01–30]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf
- [33] PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT. Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2002, 290 s. ISBN 80-86598-36-5.
- [34] PETROVÁ, Iva. Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách: výzkumná zpráva. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997, 44, iii s.
- [35] Portal/Osaměle žijící rodiče [on-line], [cit.2015–01–30]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4316>.
- [36] SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 1999, 127 s. ISBN 8071782491.
- [37] SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace a společnosti) Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert, 2008, 328 s. ISBN 978-80-7326-140-5.

- [38] SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální vyloučení a sociální politika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 176 s. ISBN 80-210-4225-7.
- [39] SIROVÁTKA, Tomáš. *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 236 s. ISBN 80-210-2307-4.
- [40] Slovník cizích slov, [cit.2015–03–25]. Dostupné z http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=uni&typ_hledani=prefix.
- [41] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 219 s. ISBN 978-80-262-0217-2.
- [42] ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2004, 129 s. ISBN 80-247-0888-4.
- [43] ŠŤASTNÁ, Anna. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009, 131, 7 s. ISBN 978-80-7416-038-7.
- [44] TUČEK, Milan. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 428 s. ISBN 80-86429-22-9.
- [45] VAĎUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 143 s. ISBN 80-210-3754-7.
- [46] *Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, S. 749-1627. ISBN 80-7184-310-5.
- [47] Vyhláška č.389/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.
- [48] Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů.
- [49] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.
- [50] Zákon č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

QOL Kvalita života.

SES Sociálně-ekonomický status.

ŽM Životní minimum.

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1 Domácnosti podle počtu vyživovaných dětí (%)</i>	14
<i>Tabulka 2 Složení domácností (%)</i>	17
<i>Tabulka 3 Rozvody v roce 2013 podle délky trvání manželství</i>	28
<i>Tabulka 4 Průměrná hodnota indexu materiální deprivace podle počtu dospělých a dětí v čistých rodinných domácnostech</i>	32
<i>Tabulka 5 Rodinné domácnosti podle typu a počtu vyživovaných dětí (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	51
<i>Tabulka 6 Celkové průměrné měsíční čisté příjmy (z hlavního zaměstnání a naturální příjmy v Kč), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	52
<i>Tabulka 7 Domácnosti s příjmy pod životním minimem, čisté příjmy po odečtení nákladů na bydlení (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	53
<i>Tabulka 8 Domácnost vychází s příjmem, subjektivní názory (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	54
<i>Tabulka 9 Kvalita bydlení (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	55
<i>Tabulka 10 Náklady na bydlení, subjektivní názory (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	56
<i>Tabulka 11 Vybavení domácnosti (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	57
<i>Tabulka 12 Splácení půjček, subjektivní názory (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	58
<i>Tabulka 13 Domácnost si nemohla dovolit (%), úplné rodiny čisté a neúplné rodiny</i>	59
<i>Tabulka 14 Materiální deprivace (%)</i>	60
<i>Tabulka 15 Rodinné domácnosti a vzdělání osoby v čele (%)</i>	61

